

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jakub Hroník

Právní předpoklady rodičovství

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): září 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. září 2011

Jakub Hroník

Poděkování

Děkuji paní Doc. JUDr. Sentě Radvancové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze dne 19. září 2011

Jakub Hroník

<u>1. ÚVOD – SMYSL PRÁVNÍ ÚPRAVY RODIČOVSTVÍ</u>	- 5 -
<u>2. URČOVÁNÍ MATEŘSTVÍ.....</u>	- 6 -
2.1 DÍTĚ NEZJIŠTĚNÉ TOTOŽNOSTI (PROBLEMATIKA DÍTĚTE TZV. NALEZENÉHO); POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY, ANONYMNÍ POROD; PRÁVNÍ OTÁZKY OKOLO BABYBOXŮ (PROBLEMATIKA BABYBOXŮ V ČR)	- 6 -
2.1.1 DÍTĚ NEZJIŠTĚNÉ TOTOŽNOSTI (PROBLEMATIKA DÍTĚTE TZV. NALEZENÉHO).....	- 6 -
2.1.2 POROD S UTAJENÍM TOTOŽNOSTI MATKY, ANONYMNÍ POROD.....	- 7 -
2.1.3 PRÁVNÍ OTÁZKY OKOLO BABYBOXŮ (PROBLEMATIKA BABYBOXŮ V ČR).....	- 15 -
2.2 V MATRICE JSOU ZAPSÁNI RODIČE DÍTĚTE, NEBO ALESPŮŇ MATKA (CHYBA V ZÁPISU V MATRICE)	- 21 -
2.3 DÍTĚ NAROZENÉ MIMO ZDRAVOTNICKÉ ZAŘÍZENÍ	- 22 -
<u>3. URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....</u>	- 23 -
3.1 PRVNÍ DOMNĚNKA OTCOVSTVÍ	- 23 -
3.2 DRUHÁ DOMNĚNKA OTCOVSTVÍ (URČENÍ OTCOVSTVÍ SOUHLASNÝM PROHLÁŠENÍM RODIČŮ)	- 25 -
3.3 OTCOVSTVÍ URČENÉ SOUDEM (TŘETÍ DOMNĚNKA OTCOVSTVÍ).....	- 28 -
<u>4. POPŘENÍ OTCOVSTVÍ.....</u>	- 33 -
4.1 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ MANŽELEM MATKY.....	- 33 -
4.2 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ URČENÉHO SOUHLASNÝM PROHLÁŠENÍM RODIČŮ	- 38 -
4.3 POPŘENÍ OTCOVSTVÍ NEJVYŠŠÍM STÁTNÍM ZÁSTUPCEM	- 38 -
<u>5. EXKURZ DO OBLASTI ASISTOVANÉ REPRODUKCE.....</u>	- 41 -
5.1 ASISTOVANÁ REPRODUKCE (TZV. DĚTI ZE ZKUMAVKY).....	- 41 -
5.2 SUROGAČNÍ MATEŘSTVÍ NEBOLI MATKA HOSTITELKA	- 46 -
<u>6. PRÁVO ZNÁT SVŮJ GENETICKÝ PŮVOD.....</u>	- 52 -
<u>7. ZÁVĚR.....</u>	- 55 -
<u>8. ČESKÉ PRÁVNÍ PŘEDPISY, MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY:.....</u>	- 56 -
<u>9. POUŽITÉ ZDROJE:</u>	- 58 -
ODBORNÉ PUBLIKACE:	- 58 -
ČLÁNKY V ODBORNÝCH PERIODICÍCH:	- 58 -
INTERNETOVÉ ZDROJE:	- 59 -
SOUDNÍ ROZHODNUTÍ:	- 59 -
<u>10. RESUMÉ.....</u>	- 61 -

1. Úvod – smysl právní úpravy rodičovství

Jednou ze základní funkcí rodiny je zplodit a vychovat potomky. Je nutné právně definovat vztahy, které mezi dětmi a rodiči vznikají. Právní předpoklady rodičovství jsou souborem právních norem, definujících vznik vztahu mezi dětmi a rodiči, umožňující stabilizaci právních poměrů mezi rodiči a dětmi. Zejména v dnešní době je toto naprosto nezbytné, neboť vzhledem k neustálému vývoji medicíny a genetické vědy, se setkáváme se situacemi, o kterých bychom před několika málo lety neměli ani ponětí. Zejména se jedná o oblast asistované reprodukce, která umožňuje stát se rodiči i těm, kteří by jinak ze zdravotních důvodů dítě počít přirozenou cestou nemohli. S tím ale souvisí řada právních otázek, které je třeba vyřešit.

Tato práce je koncipována v souladu s dělením právních předpokladů rodičovství na mateřství a otcovství. V samotné práci se v úvodu věnuji otázce určování mateřství. Ačkoliv se to zdá být zbytečné, dávno je prolomena římská zásada „mater semper certa est“. Otázka určení matky tak není zcela jasná a jednoduchá. V části určování mateřství se tak zabývám právními otázkami ohledně dětí jejichž osobní stav není znám, ne zcela přesně jsou tyto děti označovány jako nalezcenci, dále se zabírám problematikou anonymních porodů, porodů při kterých matka požádala o utajení své totožnosti. Další dnes často diskutovanou otázkou je otázka babyboxů, jíž je v této práci také věnována pozornost. Na závěr kapitoly o určování mateřství se ještě věnuji chybnému zápisu v matrice a poté dítěti, které přišlo na svět mimo zdravotnické zařízení.

Další část práce je věnována určování otcovství, která sleduje tři zákonné domněnky otcovství a poté je také pozornost soustředěna na otázky popírání otcovství. Neopomenuta není ani Ústavním soudem několikrát řešena otázka lhůty k popření otcovství.

Na závěr se věnuji právě oblasti asistované reprodukce a to zejména tzv. dětem ze zkumavky a institutu surogačního mateřství, jež je v posledních dobách také hodně diskutovaný a v našem právním řádu zcela neupraven. Na tuto kapitolu poté ještě navazuje část zabývající se právem jedince na znalost svého genetického původu, jež právě s problematikou asistované reprodukce velmi souvisí a je třeba ji neopomíjet.

Text je koncipován dle právních předpisů platných k září 2011.

2. Určování mateřství

Na první pohled se může zdát určování mateřství jako zcela zbytečné. Při úpravě určování rodičovství vycházel zákon o rodině z tradiční římské zásady „mater semper certa est, pater incertus“, tj. matka je vždy jistá, otec nejistý. Z tohoto důvodu zákon o rodině tudíž upravoval pouze otázky týkající se určování a popírání otcovství. Otázkami určení mateřství se nezabýval. Nicméně pokrok moderní medicíny v oblasti tzv. asistované reprodukce s sebou přinesl i tento problém. Změnu zavedla teprve až tzv. velká novela zákona o rodině s platností od 1. srpna 1998.

Řešení v případě sporného mateřství nalezneme v předpisech procesního práva, v ustanovení § 80 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu. Ve své podstatě je určení či popření mateřství soudním rozhodnutím otázkou určení významného osobního vztahu, ať se v konkrétním případě jedná o matku či dítě. Platí, že tyto žaloby, musí být projednány v samostatném řízení, čili nelze je vyřídit jako otázky předběžné.

Problém určení mateřství může vyvstat v několika situacích.

2.1 Dítě nezjištěné totožnosti (problematika dítěte tzv. nalezeného); porod s utajením totožnosti matky, anonymní porod; právní otázky okolo babyboxů (problematika babyboxů v ČR)

2.1.1 Dítě nezjištěné totožnosti (problematika dítěte tzv. nalezeného)

V tomto případě není zapsán v matrice ani otec ani matka. Obvykle se o takovém dítěti hovoří jako o dítěti nalezeném, ačkoliv takové označení český právní řád nezná. Správně by se mělo v takovýchto případech hovořit o dítěti nezjištěné totožnosti.¹ Co se týče české právní úpravy dítěte nezjištěné totožnosti, tak v tomto

¹ Česko. Zákon č. 301 ze dne 2. srpna 2000 o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 17 odst. 2. In Sbirka zákonů, Česká republika, 2000

směru je naše úprava velmi omezená. Dle § 10 odst.2 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, je k zápisu do matriční knihy příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu byla narozená fyzická osoba nalezena. Zápis dítěte nezjištěné totožnosti se do knihy narození dle § 17 odst. 2 zák. o matrikách, provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahujícího sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte. Výsledek šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl.

Jestliže i po provedeném šetření jsou rodiče neznámy, učiní o tom matriční úřad oznámení soudu. Soud poté ve smyslu § 38 odst. 3 zákona o rodině určí jméno a příjmení dítěte. Pokud šetření policejních orgánů přineslo konkrétního výsledku, dojde k zapsání matky do matriky. Teprve po zapsání matky, může dojít k zapsání otce na základě některé z domněnek určování otcovství.

2.1.2 Porod s utajením totožnosti matky, anonymní porod

Pod problematiku dítěte nalezeného lze zařadit i institut utajených a anonymních porodů, které náš právní řád od roku 2004 také zná. Zákon číslo 422/2004 Sb. s účinností od 1.9.2004 vnesl do českého právního řádu problematiku utajených a anonymních porodů. Zakotvil totiž možnost porodu s utajením totožnosti matky a tak se utajené mateřství stalo v České republice realitou. Samotná právní úprava porodu s utajením totožnosti matky je velmi problematická. Zákon č. 422/2004 Sb. mění zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Problémem je, že tento zákon však nenechává zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, který upravuje ve svém §50a vznik mateřství. Závažný zásah do statusových práv, jejichž základ je v soukromém právu, je tak proveden novelizací norem práva veřejného bez novelizace zákona o rodině a promyšlení právních následků takové úpravy.² Zmíněný § 50a zákona o rodině po tzv. velké novele s účinností od 1.8.1998 totiž stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Toto ustanovení je jednoznačné a kogentní – mateřství je dáno porodem.

² HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 53

Důsledkem právní úpravy umožňující porod s utajením totožnosti matky, je narušení koncepce statusových práv, která byla vytvořena na přirozenoprávních základech a to již obecným zákoníkem občanským – ABGB 1811. Právní úprava umožňující utajení totožnosti matky byla projednána jako iniciativní návrh poslanců a neprošla žádnou odbornou diskuzí. Z důvodové zprávy vyplývá, že snahou zákonodárců bylo vytvořit podmínky ke snížení počtu umělých potratů, zamezení vražd novorozeněte matkou a případům opuštění dítěte.³ Otázkou je, zda taková právní úprava ke snížení vražd novorozeněte matkou napomůže či nikoli? V mnoha případech usmrcení novorozeného dítěte jde o patologické chování matek a ty ve většině případů nebudou schopny dostavit se k porodu do zdravotnického zařízení a požádat o utajení totožnosti. Čili tato právní úprava jen stěží naplní zákonodárcův úmysl.

Je také třeba vyjasnit určité pojmy. Porod s utajením totožnosti matky je porod, kdy žena po porodu požádá o utajení své totožnosti. Osobní údaje matky jsou známy, ale zapečetěny v obálce a uloženy ve zdravotnickém zařízení, kde k porodu došlo. Rodinněprávní vztah mezi matkou a dítětem vznikl a trvá. V případě anonymního porodu se jedná a situaci, kdy matka není známá vůbec, poněvadž dítě bylo odloženo, nebo v jiných případech ponecháno ve zdravotnickém zařízení matkou, která předložila falešné doklady (o nichž tak bylo následně zjištěno) nebo matkou, jež o své totožnosti nesdělila nic.⁴ Dítě má poté status nalezence. O zápisu takového dítěte do matriky viz. výše.

Jak již bylo uvedeno, zákon umožňující porod s utajením totožnosti matky zvolil cestu novelizace stávajících předpisů a změnil především zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu. Porod s utajením totožnosti matky umožňuje ustanovení § 67b odst. 20 zákona o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, který od účinnosti zákona č. 422/2004 Sb. zní:

„ Žena s trvalým pobytem na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželův svědčí domněnka otcovství (§ 51 zákona o č. 94/1963 Sb., o rodině), má právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Zdravotnické zařízení je v takovém případě povinno vést zdravotní dokumentaci v rozsahu péče související s těhotenstvím a

³ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 53

⁴ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 54

porodem, jejíž součástí jsou osobní údaje této ženy nezbytné ke zjištění anamnézy a údaje uvedené v § 67b odst. 2 písm. b). Jméno a příjmení ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace spolu s písemnou žádostí podle věty první, datem narození a datem porodu. Po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Lékaři a příslušníci zdravotnického personálu, kteří v rámci výkonu péče přišli do styku s osobními údaji ženy podle věty první, jsou povinni o nich zachovat mlčenlivost. Ustanovení § 67b odst. 10 a 11 se nepoužijí.⁵

Požadavky na utajení totožnosti ženy a mlčenlivosti zdravotnických pracovníků jsou zde stanoveny přísně. Podmínkou je, že žena musí mít na území České republiky trvalý pobyt a žena nemá manžela, jemuž by svědčila první domněnka otcovství, tedy nesmí jít o ženu vdanou nebo ženu, od zániku jejíhož manželství neuplynula ještě doba 300 dnů (viz. níže kapitola 3.1). Jakmile tato žena porodí, může ve zdravotnickém zařízení požádat o utajení své totožnosti. Ve zdravotnické dokumentaci ženy tak budou evidovány jen údaje, které se budou týkat rozsahu péče související s těhotenstvím a porodem. Osobní údaje ženy podle nichž by bylo možno ženu identifikovat, čili jméno a příjmení ženy – matky dítěte, budou vedeny odděleně od zdravotnické dokumentace. Až po skončení hospitalizace ženy bude zdravotnická dokumentace o tyto osobní údaje doplněna a zapečetěna do obálky a ta bude uložena ve zdravotnickém zařízení. Na personál zdravotnického zařízení se ohledně těchto údajů vztahuje povinnost mlčenlivosti. Obálka pak může být otevřena pouze na základě rozhodnutí soudu a k tomuto rozhodnutí může dojít jen v soudním řízení. Ze zákona však nevyplývá, jaký soud by byl místně příslušný k takovému rozhodnutí. Jestliže je obálka uložena ve zdravotnickém zařízení, místně příslušný bude zřejmě soud, v jehož obvodu se zdravotnické zařízení nachází.⁶ Dále není ze zákona jasné, z jakých důvodů by bylo možné obálku otevřít. Stejně tak není nikterak uvedeno, kdo by byl oprávněným subjektem k podání návrhu. Z názoru odborníků vyplývá, že se nebude jednat o řízení nesporné ve věcech péče o nezletilé podle § 176 a násl. občanského soudního řádu. Řízení bude muset být zahájeno na návrh. V souvislosti s řízením o odtajnění totožnosti matky vyvstává několik otázek. Jednak jde o otázku oprávněného subjektu k podání

⁵ Česko. Zákon č. 20 ze dne 17. března 1966 o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, § 67b odst. 20. In Sběrka zákonů, Česká republika, 1966

⁶ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 54

návrhu na řízení o odtajnění totožnosti matky. Může se rozlepení obálky domáhat nezletilé dítě, v tomto případě zastoupené kolizním opatrovníkem, poručníkem, případně osvojitelem bylo-li již osvojeno? Nebo může návrh podat přímo osvojitel či poručník jako zákonný zástupce dítěte? A v neposlední řadě, co zletilé dítě, může se domáhat odtajnění totožnosti matky? Druhá otázka se týká okruhu důvodů. Je nutné uvádět důvody pro odtajnění či nikoliv? S největší pravděpodobností ano. Důležitost důvodů je ponechána na posouzení soudu. Zákon ani důvodová zpráva však neposkytují soudu žádnou oporu či vodítko. Zákonodárce měl zřejmě v první řadě na mysli problémy spojené se zdravotním stavem dítěte a tyto důvody pro odtajnění lze považovat za plně dostačující. Co ale důvody ostatní? Poslední otázka v souvislosti s řízením o odtajnění totožnosti matky je, jaké právní následky bude takové zjištění mít. Zřejmě bude nutné ji zapsat do matriky jako matku dítěte se všemi právními následky se zápisem spojenými. Nutno však poznamenat, že právně matkou dítěte byla pořád, i před tímto zjištěním a ex lege měla rodičovskou zodpovědnost. Změní se odtajněním totožnosti matky také něco na právním postavení dítěte, které bylo mezitím již osvojeno?⁷

Zajímavostí v souvislosti s odtajněním totožnosti matky je srovnání s francouzskou úpravou. Ta k odtajnění vyžaduje souhlas ženy o jejíž totožnost se jedná a bez jejího souhlasu k odtajnění nemůže dojít. Z naší právní úpravy nic takového nevyplývá, tudíž můžeme říci, že k odtajnění totožnosti matky může dojít i proti její vůli.

Zákon č. 422/2004 Sb. neměnil jen zákon o péči o zdraví lidu, ale také novelizoval zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení. V souvislosti s utajenými porody byly pozměněny ustanovení § 14 a § 17 matrikového zákona. Dle § 14 odst. 1 se do knihy narození zapisuje jméno, popřípadě jména a příjmení dítěte; den, měsíc a rok narození dítěte; rodné číslo, místo narození a pohlaví dítěte; jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů; datum zápisu a podpis matrikáře. Odstavec druhý tohoto paragrafu pak uvádí, že v případě, že matka požádala o utajení své totožnosti, se do knihy narození nezapisují údaje týkající se totožnosti rodičů. Čili do knihy narození se zapíše pouze den, měsíc a rok narození dítěte, rodné číslo, místo narození a pohlaví dítěte a jméno a podpis matrikáře. Výslovně z úpravy vyplývá, že nebude v matrice uvedeno nic týkající se matky, respektive rodičů.

⁷ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 54

Ustanovení § 17 odst. 1 zní po novele takto: „ Zázpis dítěte , jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, do knihy narození se provede podle zprávy zdravotnického zařízení, v němž byl porod ukončen, obsahující údaje uvedené v § 14 odst. 1, přičemž údaje uvedené v § 14 odst. 1 písm. d) se do knihy narození nezapíší “. V tomto ustanovení je tedy znovu uvedeno, že údaje o rodičích se do knihy narození nezapíší. Dítě, jehož matka požádala o utajený porod, by tak mělo mít podobný zázpis jako dítě nalezené, respektive jako dítě jehož matka neudala žádné údaje.⁸ Problém který z těchto ustanovení vyvstává je, že v právní úpravě není nic uvedeno o tom, že by do matriky nemělo být zapsáno jméno a příjmení dítěte. Oba paragrafy - § 14 odst. 1 a § 17 odst. 1 hovoří pouze o tom, že se do matriky nezapíší údaje dle § 14 odst. 1 písm. d); čili údaje týkající se osob rodičů – jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, data a místa narození, rodná čísla, státní občanství a místo trvalého pobytu rodičů. Jméno a příjmení dítěte se do knihy narození dle § 14 odst. 1 písm. a) zapíše i v případě utajeného porodu. Jméno dítěte ještě samozřejmě určeno není, ale v okamžiku porodu byla totožnost matky známa a dítě ze zákona nese příjmení matky. Matka o utajení své totožnosti žádá písemně až po porodu a nežadá o utajení totožnosti dítěte, jak vyplývá z ustanovení § 67b odst. 20 zákona o péči o zdraví lidu. Toto je jeden z problémů, který nedomyšlená právní úprava přináší.

Dalším problémem je otázka, jaký je stav dítěte? Je dítě narozené z utajeného porodu právně volné či nikoliv? Čili je toto dítě možné zařadit do evidence dětí vhodných pro osvojení? Toto je nutné vyřešit a je nezbytné se zabývat mateřstvím, dále právy otce, právy dítěte a i instituty náhradní péče.

Za jeden z hlavních problémů je považováno především to, že zákon č. 422/2004 Sb. se nevypořádal s ustanovením § 50a zákona o rodině. I přes případný porod s utajením totožnosti matky totiž žena, která dítě porodila, právně matkou je a zůstává, neboť relevantní skutečností pro vznik mateřství je zde porod. Rodinněprávní vztah mezi matkou a dítětem tedy je, je založen okamžikem porodu, a matce tak ex lege vzniká rodičovská zodpovědnost se všemi právy a povinnostmi, které z tohoto vztahu vyplývají, čili žena je zákonnou zástupkyní dítěte, má vyživovací povinnost atd. Z právní úpravy mateřství pak vyplývá, že matka se může kdykoliv domáhat zápisu

⁸ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 55

údajů týkajících se její osoby do knihy narození.⁹ Těto žádosti by mělo být vyhověno, neboť matkou je a zápis by měl být proveden, jakmile poskytne důkaz o svém mateřství. Jak postupovat v případě, že matce vyhověno nebude a do matriky jako matka dítěte dodatečně zapsána nebude? V tomto případě se bude muset obrátit na soud se statusovou žalobou. Řízení o určení mateřství bude zřejmě tím řízením, ve kterém soud bude moci rozhodnout o rozlepení obálky s údaji tkajícími se porodu. Pokud by soud na základě důkazů z obálky o mateřství rozhodl, bude se jednat o deklaratorní rozhodnutí s účinky ex tunc.

Česká právní úprava neumožňuje rodiči vzdát se svého dítěte a jednostranně tak ukončit rodinněprávní vztah, změnit status dítěte. Právní vztah mezi matkou a dítětem zanikne teprve v okamžiku, kdy bude dítě osvojeno. Naše právní úprava zná dva druhy osvojení – zrušitelné a nezrušitelné. U nezrušitelného dochází k zápisu osvojitelů do matriky na místo rodičů. Navíc lze nezrušitelné osvojení uskutečnit až ve věku jednoho roku dítěte. Pokud bude dítě osvojeno osvojením prostým, bude nutno matčině žalobě na určení mateřství vyhovět. Osvojení tímto typem je možné z důležitých důvodů na návrh zrušit, jak vyplývá z ustanovení § 73 zákona o rodině. Žaloba matky na určení mateřství takovým důležitým důvodem jistě bude.

Žádost matky o utajení totožnosti při porodu je velmi závažným projevem vůle. Jak postupovat v situaci, když je matka nezletilá či nemá plnou způsobilost k právním úkonům? Žádost by zřejmě měli učinit na místo matky její zákonní zástupci či poručník. Může nastat situace, kdy jeden ze zákonných zástupců nebude s utajením totožnosti souhlasit. Řešit neshodu zákonných zástupců podle § 49 zákona o rodině, prostřednictvím rozhodnutí soudu by bylo sice plně zákonnou cestou, ale zcela nepraktické. Řešení této situace nabídly již profesorka Hrušáková a docentka Králíčková ve svém odborném článku. Dle jejich názoru, jelikož „žádost má osobní charakter, tento právní úkon musí učinit matka osobně a nemůže být zastoupena svými zákonnými zástupci“. K tomuto názoru dospěly na základě výkladu per analogiam k úpravě souhlasného prohlášení o určení otcovství v § 53 zákona o rodině. Pokud však dojde k přijetí tohoto závěru, musíme dospět k tomu, že k takto závažnému právnímu úkonu nemá nezletilá matka způsobilost.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?, Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 55

Nutno se také pozastavit u práv biologického otce. Právní úprava nerespektuje právo otce na zjištění otcovství. Zákon umožňuje, aby při uplatnění druhé domněnky otcovství, čili souhlasném prohlášení rodičů dle § 52 zákona o rodině, nebylo požadováno prohlášení matky, je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Pak je nutno se ptát, zda může kterýkoli muž uplatnit druhou domněnku otcovství na matričním úřadě tím, že prohlásí, že je otcem dítěte, jehož matka požádala o utajení své totožnosti? Nezbyvá než odpovědět záporně. Otcovství totiž nemůže být učeno bez matrikového mateřství. Ve věcech otcovství, není-li totožnost matky známa, je možné postupovat jen podle třetí domněnky otcovství, která se realizuje v soudním řízení. V soudním řízení se ve většině případech bude rozhodovat za využití metod DNA, které v dnešní době dovolují určit otce s takřka stoprocentní jistotou. Po novele zákona o rodině z roku 1998 může být nyní řízení o určení otcovství zahájeno i na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. To dovoluje ustanovení § 54 zákona o rodině. Žalobu může navíc muž podat kdykoliv.

Stejně tak jako nerespektuje právní úprava práva otce, dovoluje zákon č. 422/2004 Sb. porušování práv dítěte. A to jak předpisů mezinárodních, tak předpisů vnitrostátních a to i té nejvyšší právní síly. Česká republika je vázána řadou mezinárodních úmluv, které chrání rodinu, rodinný život, soukromý život a práva dítěte. Podle článku 10 Ústavy České republiky mají úmluvy, které byly řádně přijaty, ratifikovány a publikovány, přednost před zákonem. Jednak je to Evropská úmluva o lidských právech (sdělení č. 209/1992 Sb.), která ve svém článku 8 poskytuje každému právo na ochranu soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Dále se jedná především o Úmluvu o právech dítěte jež se dá považovat za nejdůležitější úmluvu v oblasti ochrany práv dětí (sdělení č. 104/1991 Sb.). Představuje jakýsi katalog práv dětí od jejich narození až po dosažení zletilosti. Důležitý je článek 7, který upravuje právo dítěte na registraci hned po porodu a právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Článek 8 pak garantuje právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků. Zákon 422/200 Sb. však v podstatě porušuje článek 7 Úmluvy o právech dítěte, protože dítě po porodu není řádně registrováno, nemá jméno a právně své rodiče a není mu ani zajištěno právo na jejich péči. Dále jsou to Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení č. 54/2001 Sb.), Evropská úmluva o osvojení dětí (sdělení č. 132/2000 Sb.) a Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství (sdělení č. 47/2001 Sb.), které poskytují ochranu právům dítěte narozeného

v manželství či nikoliv, jeho přirozené rodině a zakotvují právo dítěte znát své rodiče a žít s nimi. Pouze když soužití dítěte s rodiči není možné, má právo na zajištění náhradní rodiny.

Zákon 422/2004 Sb. také porušuje Listinu základních práv a svobod. Konkrétně článek 32 odst. 3, který zní: „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“ Porušení spočívá v tom, že dítě narozené v manželství zná své rodiče, matkou je žena, která dítě porodila, otcem pak manžel matky, jestliže nedošlo k popření otcovství. Dítě, jehož matka požádala v souvislosti s porodem o utajení totožnosti, matku právně má, její totožnost je známa ale utajena, a určení otcovství je velmi komplikované. Dítě má však právo na zachování totožnosti, proto mu nelze upírat možnost podání žaloby na určení jak mateřství, tak otcovství.¹⁰ To je výslovně zakotveno v § 54 zákona o rodině.

A co teprve problémy se řešením náhradní rodinné péče. Zákonem č. 422/2004 Sb. byl vytvořen jakýsi institut umělého nalezence. Cílem tohoto zákona jistě bylo, aby odložené děti nevyrostaly v dětských domovech, ale v náhradních rodinách, do kterých by se měly dostat bezprostředně po porodu. Ve věcech náhradní rodinné péče je nutno respektovat statusová práva. Jelikož se zákon č. 422/2004 Sb. nevypořádal s ustanovením § 50a zákona o rodině, je matkou dítěte žena, která dítě porodila. V této souvislosti je nutné vyřešit otázku, zda je třeba jejího souhlasu s osvojením, nebo zda je možno dítě zařadit rovnou do evidence dětí vhodných pro zprostředkování osvojení, tak jak by to bylo u skutečně nalezeného dítěte. Z důvodu nutné ochrany přirozené rodiny, matky a jejího dítěte, popřípadě práv muže, který se domnívá, že je otcem, je potřeba postupovat velmi obezřetně. V těchto případech je na místě zabývat se tzv. žádným zájmem matky ve smyslu § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině. Dítě totiž matku má, jen není známa její totožnost. Podle ustanovení § 68 odst. 1 písm. b) zákona o rodině, není potřeba souhlasu rodičů osvojovaného dítěte, jestliže po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projeveném zájmu nebránila závažná překážka. Zkoumání podmínek stanovených, tzv. žádného zájmu, je svěřeno soudu, který o tom rozhoduje ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte. Pouze tehdy, je-li jisté, že dítě je osvojitelné, může být zahájeno zprostředkování osvojení, zahájeno řízení o osvojení a rozhodnuto ve věci samé. Jak již bylo řečeno, zákon č. 422/2004 Sb.

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita? , Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 56

nikterak novelizoval zákon o rodině, což přineslo řadu nejasností a problémů. Jedním z takových problémů je ustanovení poručníka dítěti. Úmysl zákonodárce zřejmě byl, že dítěti, jehož matka požádala o utajení totožnosti bude ustanoven poručník podle § 78 zákona o rodině. Jenže v § 78 zákona o rodině jsou upraveny podmínky pro ustanovení poručníka a to tak, že ustanovení poručníka je možné z taxativně uvedených důvodů. Jedná se o případy, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Pokud žena požádá o utajení totožnosti, matkou zůstává (§ 50a zákona o rodině), dítě tedy matku právně má, ze zákona jí náleží rodičovská zodpovědnost. Na přechodnou dobu a proto, že došlo ke kolizi zájmu dítěte a matky, bude třeba dítěti ustanovit kolizního opatrovníka. Tím by měl být orgán sociálně-právní ochrany dětí. Teprve až by byla matka zbavena rodičovské zodpovědnosti soudem, byl by dítěti jako zákonný zástupce ustanoven poručník. V řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti by pravděpodobně mohla být, na základě rozhodnutí soudu, otevřena obálka s údaji o totožnosti matky.

2.1.3 Právní otázky okolo babyboxů (problematika babyboxů v ČR)

V květnu roku 2004 byl založen nadační fond STATIM, jehož účelem je zřizování a provoz schránek pro odložené děti zvaných babyboxy, jakož i podpora všech činností s tím spojených, poskytování pomoci odloženým a opuštěným dětem. Schránka pro odložené děti, neboli babybox je novodobé označení pro místo, kam mohou matky anonymně odložit své zpravidla novorozené dítě. Jde o speciálně vybavenou schránku většinou v blízkosti zdravotnického zařízení. O dítě se bezprostředně postará zdravotnický personál. Tento způsob odkládání dětí je sice na hraně zákona, spíše již za hranicí zákona, nicméně v některých zemích je tolerován jako přijatelnější varianta oproti případům, kdy bezradné matky odkládají své děti na méně příhodných místech nebo dokonce zabíjejí. Vlna zřizování babyboxů nastala ve světě kolem roku 2000. První babyboxy byly zřízeny v Německu, několik jich je v Rakousku, Švýcarsku a na Slovensku. Babybox je umístěn ve dveřích nebo ve zdi nemocnice tak, aby byl přístupný jak zvenčí pro toho, kdo by dítě přinesl a hodlal dítě do babyboxu umístit, tak zevnitř pro zdravotnický personál. Důležitější, než samotná podoba

babyboxu, je na jakém právním základě bude babybox zřízen a provozován. Tedy jaký bude titul, právní či zákonný důvod takového aktu.

Nelze pochybovat o tom, že nejsou použitelná pravidla občanského či jiného soukromoprávního předpisu. Ve věci babyboxů se jedná o záležitost sociálně-právní ochrany dětí, a to je věcí státu, věcí čistě veřejnoprávní. V České republice lze sociálně-právní ochranu dětí vykonávat jen podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Nikdo jiný a jiným způsobem než podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí to nesmí činit. V § 1 zmíněného zákona je definován rozsah pojmu sociálně-právní ochrana dětí a to obecně pro všechny případy. § 4 pak taxativně uvádí subjekty, které smějí sociálně-právní ochranu dětí vykonávat. Dle § 4 to jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad, které jsou orgány sociálně-právní ochrany, dále pak dle druhého odstavce sociálně-právní ochranu zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny.¹¹ Není od věci v této souvislosti připomenout, že v oblasti soukromého práva platí princip autonomie vůle a smluvní svobody, čili co není zákonem zakázáno, je dovoleno. V oblasti práva veřejného naopak platí zásada, podle které je zakázáno všechno, co není státu a těm, na které stát zákonem přenesl svou pravomoc, výslovně dovoleno. Pokud tedy každý může činit, co mu zákon nezakazuje, znamená to též, že nikdo nesmí zasahovat do domény státu. Proto i v oblasti sociálně-právní ochrany dětí musí být činnost vykonávána podle zákona, který ji spravuje. Právnická ani fyzická osoba ji proto nemůže vykonávat podle vlastního uvážení.¹² Může ji vykonávat, pokud splní podmínky pro tuto činnost stanovené.

Smyslem zákona o sociálně-právní ochraně dětí je přesné vymezení oblasti, v níž smí stát zasahovat do svobodné sféry občana a také náležitě upravit činnost všech, kdo pečují o nezletilé, aby tato činnost byla vykonávána způsobem zajišťujícím nezletilým řádnou ochranu ve smyslu Listiny a Úmluvy o právech dítěte. Tedy ten kdo zřídí a provozuje babybox musí být osobou pověřenou ve smyslu § 4 odst. 2 písm. d) zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pokud pověřenou osobou není, nesmí tak z hlediska práva činit a jeho činnost by byla v rozporu s právními předpisy. Aby byl

¹¹ Česko. Zákon ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí, § 4. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1999

¹² ZUKLÍNOVÁ, M., Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7, s. 250

provoz a zřízení babyboxu v souladu se zákonem, musí být zřizovatel a provozovatel osobou pověřenou výkonem sociálně-právní ochrany dětí. O pověření takovou činností lze mít ale pochyby. Zřízení a provozování babyboxů totiž není uvedeno v taxativním výčtu činností či úkonů, které smějí takto pověřené osoby vykonávat či činit. Tento taxativní výčet obsahuje ustanovení § 48 odst. 2 a 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Nyní se zabývejme situací, odhlédneme-li od právních problémů s provozováním a zřizováním babyboxů, že takový babybox je instalován a je v provozu. Pokud matka či rodiče společně odloží své dítě v babyboxu, nebude se jednat o dítě nalezené. Právní stav dítěte se bude spravovat podle zákona o rodině. Ten nezná institut nalezeného dítěte, nýbrž stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila - § 50a. Proto dítě odložené do babyboxu právně matku má, není však zatím známa její totožnost. Nelze ani vyloučit případ, kdy má i otce, resp. je zde muž, jehož právo považuje za otce. Ať již je to manžel ženy nebo otcovství k dítěti bylo určeno již před jeho narozením souhlasným prohlášením rodičů. Pojem nalezeného dítěte neznají ani matriční předpisy. Hovoří pouze o dítěti nezjištěné totožnosti a to v § 17 zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, a o dítěti jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, v § 14 a § 17 matričního zákona. Tak jako tak, matriční předpisy upravují pouze evidenční odraz toho, co stanoví hmotněprávní statusové předpisy. Nemohou proto ustanovovat tak, aby hmotněprávní stav mohl být změněn správněprávním předpisem.¹³

Odložené dítě tedy zcela nepochybně matku má, ta má rodičovskou zodpovědnost. Souhlas k osvojení může matka dát nejdříve 6 týdnů po porodu, respektive souhlas matky k osvojení může být kompetentním orgánem přijat až 6 týdnů po porodu. Matka, která dítě odložila do babyboxu, se může domáhat zapsání údajů do matriky, pokud prokáže, že je matkou dítěte. Pokud bude dítě do babyboxu odloženo později než bezprostředně po porodu, popř. i mnohem později, nepoběží dvouměsíční lhůta nezájmu a bude třeba vyčkat uplynutí šesti měsíců podle ustanovení § 68 odst. 1 písm. a) zákona o rodině. Není jisté, že dítě nemá právně jistého otce, který by musel s osvojením též vyslovit souhlas, nelze ani vyloučit, že se objeví muž, který bude schopen prokázat, že je otcem dítěte. Pokud se nepodaří matku ani otce nalézt, bude dítěti ustanoven opatrovník. Pokud by zde byla možnost, nic nebrání tomu, aby dítě

¹³ ZUKLÍNOVÁ, M., Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 2, s. 251

bylo svěřeno do péče fyzické osoby podle § 45 zákona o rodině. Vztah rodič – dítě zanikne až právní mocí rozhodnutí o osvojení a to o osvojení nezrušitelném. Pokud by dítě bylo osvojeno jenom osvojením 1. stupně, tzv. prostým osvojením, nebude to bránit tomu, aby se pokračovalo v hledání biologických rodičů, popř. došlo k určení otcovství.

Úmluva o právech dítěte v čl. 7 stanoví, že dítě má být zaregistrováno ihned po narození a od svého narození má pak právo na své jméno. To v případě odložení do babyboxu nebude možné. Dále dle Úmluvy o právech dítěte má dítě právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud je to možné. Třeba v této souvislosti zvýraznit větu „, pokud je to možné “. Aby bylo něco možné, je nutné, aby to bylo umožněno a nikoliv nezvratně a jednou provždy vyloučeno. Stát nemusí zajistit, aby dítě znalo své biologické rodiče, neboť to může být z objektivních důvodů vyloučeno, ale musí zabezpečit trvání možnosti, aby dítě znalo své rodiče a bylo v jejich péči. Stát tudíž nesmí položit nebo vyvstavit takové překážky, které by navždy vyloučil, aby dítě poznalo své rodiče. Naše zákony neobsahují ustanovení, která dávají dítěti zcela bezvýjimečné právo znát svůj původ. Naše Listina v čl. 32 zakotvuje bezvýjimečně jen právo dítěte na rodičovskou výchovu a péči. Jistě ale lze dovést, že je-li dáno právo na rodičovskou výchovu a péči, musí být dáno i právo, které je nutnou podmínkou onoho práva, které právo na rodičovskou péči a výchovu předchází. Tudíž takovým právem je právo rodiče mít a znát tak svůj původ.

Nabízí se otázka, zda-li má policie pátrat po rodičích dětí umístěných do babyboxů. Jak již bylo řečeno, do babyboxů jsou odkládány zpravidla novorozené děti, čili děti bezprostředně po porodu. Jsou to děti, které ještě nejsou nikde zaregistrovány, neprošly žádnou lékařskou prohlídkou, zpravidla se i porod odehrál mimo zdravotnické zařízení. Za tímto účelem jsou i dle zřizovatele babyboxy zřizovány a provozovány. Co ale v případě, že do babyboxu bude odloženo dítě starší, např. i několik měsíců? Takové dítě je již nepochybně registrováno např. u praktického dětského lékaře. V takových případech je dohledatelnost rodičů snazší a orgány policie by určitě měly po rodičích pátrat a toto dítě navrátit jeho rodičům. Zda zůstane v jejich péči, je již pak otázkou, kterou budou řešit příslušné orgány sociálně-právní ochrany dětí. Babybox by měl sloužit k záchraně dětí odložených ihned po porodu. Důležitý je zde okamžik přežití, kterým se rozumí maximálně několik desítek minut po porodu, kdy dítěti hrozí újma na zdraví, nebo je dokonce ohroženo na životě. V žádném případě by babybox neměl sloužit jako jakési „odkladiště“ dětí, jejichž matky si vyzkoušely péči o ně a po několika týdnech se rozhodly, že dítě raději přenechají do péče někomu jinému a jako

nejjednodušší cestu zvolí právě anonymní babybox. Život přináší mnohé situace a jednou takovou je i odložení dítěte s doklady. Pokud dojde k takovému případu, je dohledatelnost rodičů dítěte ulehčena a dítě se rodičům v takovém případě navrací, resp. navracet by se mělo. Pokud bylo dítě odloženo s doklady, se svým rodným listem, jedná se prakticky o situaci popsanou výše. Takové dítě je již registrováno a tudíž není odkládáno ihned po porodu a nebude zde ani potřebný okamžik přežití. Praxe přinesla i takový případ, kdy u dítěte byly nalezeny doklady rodičů, či osob blízkých, resp. osoby, která jej do babyboxu umístila. Dá se předpokládat, že tyto doklady se do babyboxu dostaly nedopatřením. V takovém případě je pro polici dohledání takové osoby pouhou rutinou.

O tom, zda babybox bude pomáhat v situacích, kdy by matka v duševní poruše, z neznalosti, v důsledku bezradnosti apod. své dítě někde odložila nebo zbavila života, je otázka k diskusi. Může se zdát, že je to jen zbožné přání. Je třeba si položit otázku, jaký typ matky dítě někde odloží či dokonce usmrtí? Je to matka, která nemá volbu, chce se dítěte zbavit a to co nejrychleji. Pokud neví, co má dělat, je bezradná nebo jedná v duševní poruše, nemůžeme očekávat, že poveze nebo ponese dítě do nejbližšího babyboxu, ať je vzdálen několik kilometrů nebo jen pár desítek metrů. Krom překonání vzdálenosti, k naplnění účelu babyboxů by bylo třeba vnést informace o jejich umístění a vůbec o jejich existenci do povědomí veřejnosti. Zřejmě by bylo třeba zařazovat takové informace do výuky na školách a volit další způsoby informování mimo školní půdu, jako jsou informace v médiích, různé reklamní akce, letákové kampaně apod. Podle odborníků své děti odkládají a usmrcují zejména mladé, nezralé a infantilní ženy, osoby stížené duševní poruchou. Do poslední chvíle své těhotenství samy sobě popírají. Poté jsou nutně zaskočeny. Stres a panická reakce pak vede třeba i k usmrcení dítěte ihned po porodu. Očekávat, že díky babyboxům klesne počet interrupcí, počet dětí zbavených života, je naprosto neracionální a nepodložený. Na druhou stranu pokud by babyboxy zachránily alespoň jeden lidský život, mají nepochybně smysl. V současné době bylo do babyboxu odloženo již 57 dětí.¹⁴

V České republice se od počátku rozhořel spor okolo babyboxů. Ministerstvo zdravotnictví vystupovalo od začátku proti zřizování babyboxů. První babybox u nás byl přes nesouhlas ministerstva zřízen na soukromé klinice v Hloubětíně. Postoj

¹⁴ <http://www.babybox.cz/?p=statistiky>

jednotlivých ministrů zdravotnictví se lišil. Bývalý ministr zdravotnictví David Rath myšlenku babyboxů později podpořil, Tomáš Julínek je příliš nepodporoval, ale rozhodně nebyl proti, ministryně Daniela Filipová babyboxy výslovně podpořila. Hlavním odpůrcem je na našem území MUDr. František Schneiberg, který inicioval i jednání Vládního výboru pro práva dítěte. Projekt babyboxů podpořilo i několik právníků a soudců. Bývalý ředitel Ústavu státu a práva České akademie věd Jaroslav Zachariáš vypracoval posudek, podle nějž zřízení babyboxů není proti českému ani mezinárodnímu právu a odložení dítěte do babyboxu není trestným činem. Tento názor podporují i další soudci a právníci. Mezi jinými například soudci Jan Sváček, Monika Vacková a Markéta Slámová z Městského soudu v Praze, soudci pražských obvodních soudů Libor Vávra, Jana Červinková, Hana Nová, soudkyně okresního soudu Praha-východ Martina Kasíková, soudce vrchního soudu v Praze Jiří Stařeček a další. Podle hlavního odpůrce babyboxů pana Františka Schneiberga dochází nejen k porušování Úmluvy o právech dítěte, ale také k ohrožení zdravotního stavu dítěte elektrickým proudem a barvou použitou na povrchovou úpravu. To bylo vyloučeno provedeným šetřením hygienické služby a české obchodní inspekce. 24. srpna 2010 uspořádal vládní zmocněnec pro lidská práva Michael Kocáb na Úřadu vlády odborné kolokvium babyboxů. Údajně byli pozváni lékaři, psychologové, soudci, terénní sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zástupci nevládních organizací, avšak Ludvík Hess ani žádný jiný zástupce sdružení Statim pozván nebyl. Tisková zpráva, jejíž úvod i závěr vydává názory kolokvia za „ stanovisko odborné pediatrické a psychologické veřejnosti “, se vyjadřuje jednoznačně proti babyboxům. Podle ní babyboxy odporují Úmluvě o právech dítěte, jednak prioritě zájmů dítěte a právu na úřední standarty péče a ochrany, právu dítěte na identitu včetně práva znát své rodiče a právu na jejich péči, degradují plnohodnotného jedince na věc, soukromí dětí je dále narušováno medializací případů nalezených dětí. Na druhou tisková zpráva uvádí, že babybox může zachránit život dítěte. Na závěr tisková zpráva konstatoval, že vzhledem k velmi vysoké veřejné podpoře babyboxů a stavu veřejné diskuze v několika dotčených zemích, „ asi nelze babyboxy v ČR zrušit “.

2.2 V matrice jsou zapsáni rodiče dítěte, nebo alespoň matka (chyba v zápisu v matrice)

Ke sporu o mateřství může dojít i v tomto případě. V matrice je sice zapsána žena jako matka dítěte, ale žena, která by tvrdila, že ona je matkou dítěte a dítě ji bylo například zaměněno, by mohla žalovat na určení svého mateřství ženu, která je zapsána v matrice jako matka dítěte¹⁵. Situace zde bude rozdílná podle okolnosti, zda je v matrice zapsán též otec dítěte. Rodičovství je vztah nejen mezi matkou a dítětem ale také mezi otcem a dítětem a vztah k druhému rodiči. Žena, která tvrdí, že je matkou dítěte, by musela nejprve dosáhnout popření otcovství muže k dítěti uvedenému v matrice. Jelikož k popření otcovství jsou legitimováni pouze matrikoví otec a matka, musel by v tomto případě návrh na popření otcovství podat nejvyšší státní zástupce v souladu s § 62 zákona o rodině. K tomuto popření otcovství by nemuselo dojít za situace, kdy podle tvrzení matky navrhovatelky, by muž zapsaný jako otec dítěte v matrice byl i biologickým otcem.¹⁶

Teprve až rozhodnutí o popření otcovství zapsaného v matrice nabyde právní moci, může žena tvrdící své mateřství žalovat ženu zapsanou v matrice o určení, že žena zapsaná v matrice dítě neprodila, a že naopak žena nyní tvrdící své mateřství dítě porodila. Za využití zásady „per analogiam“ k ustanovení zákona o rodině upravující popření otcovství můžeme dospět k závěru, že dítě bude účastníkem řízení na straně žalované společně s matrikovou matkou.

V praxi se velmi zřídka setkáváme se situací, kdy matka (zejména cizinka s ohledem na problém se zdravotním pojištěním), porodí dítě pod jinou totožností, na doklady jiné ženy. Majitelka těchto dokladů je poté zapsána do matriky jako matka dítěte. Pokud mezi ženou do matriky jako matkou zapsanou a ženou, která tvrdí, že dítě porodila, není spor o mateřství, bude nutné zápis v matrice opravit dle příslušných ustanovení zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, a provádějících předpisů. V případě sporu je nutno postupovat určovací žalobou.

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 188

¹⁶ tamtéž

2.3 Dítě narozené mimo zdravotnické zařízení

Dle ustanovení § 15 zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení, je narození dítěte povinno oznámit příslušnému matričnímu úřadu zdravotnické zařízení, v němž byl porod ukončen. Nebyl-li porod ukončen ve zdravotnickém zařízení, oznámí narození lékař, který jako první poskytl při porodu nebo po porodu zdravotní péči.¹⁷

Jinak je povinen oznámit narození matričnímu úřadu jeden z rodičů, případně jeho zákonný zástupce nebo soudem ustanovený opatrovník. Pokud nedojde k oznámení ani jedním z výše zmíněných způsobů, oznámení je povinna učinit jiná fyzická osoba, která se o narození dítěte dozvěděla.

Lhůta pro učinění oznámení činí pro zdravotnické zařízení, rodiče, zákonného zástupce rodiče či soudem určeného opatrovníka tři pracovní dny od narození dítěte. Matka učiní oznámení nejpozději do tří pracovních dnů od okamžiku, kdy je schopna oznámení učinit. Jiná fyzická osoba učiní oznámení do tří pracovních dnů od okamžiku, kdy se o narození dozvěděla.

Pokud došlo k narození dítěte mimo zdravotnické zařízení a ani nebyla poskytnuta zdravotní péče, tedy oznamovací povinnost leží na rodičích dítěte nebo jiných fyzických osobách, může být pro matriční úřad sporné, zda konkrétní žena skutečně dítě porodila. Teorie se domnívá, že v tomto případě, aby mohlo být dítě zapsáno do matriky, je třeba, s ohledem na § 50a zákona o rodině, dokázat porod konkrétního dítěte konkrétní matkou. Je třeba, aby rodiče nebo jiné fyzické osoby porod konkrétního dítěte konkrétní matkou dokázali (nejčastěji dodatečnou lékařskou prohlídkou a potvrzením, že žena skutečně porodila).¹⁸

¹⁷ Česko. Zákon č. 301 ze dne 2.srpna 2000 o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, § 15. In Sbirka zákonů, Česká republika, 2000

¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006,s. 190

3. Určování otcovství

Na rozdíl od určování mateřství a pravidla, že matka je vždy jistá, je určování otcovství poněkud složitější. Zákon na toto pamatuje a stanovuje určitá pravidla, která osobu otce konkretizují.

Při určování otcovství vychází česká právní úprava z obecně přijímaných zkušeností, kdo je za určitých podmínek otcem dítěte, resp. kdo může být za určitých podmínek otcem dítěte. Většina právních úprav stanoví systém právních domněnek otcovství, které jsou ale domněnkami vyvratitelnými, tzn. že platí, dokud není prokázán opak. Pro tyto domněnky platí zákonem stanovené pořadí, ve kterém se použijí. Proto také zákon hovoří o první, druhé a třetí domněnce otcovství. Tedy nejdříve se použije domněnka první, tím je současně vyloučeno použití domněnky jiné. V případě, že první domněnka se nepoužije, případně bude úspěšně vyvrácena, může teprve na scénu nastoupit domněnka druhá, neuplatní-li se, nebo je-li úspěšně vyvrácena, nastoupí domněnka třetí.

3.1 První domněnka otcovství

V případě první domněnky otcovství vychází zákon o rodině ze společensky nejobvyklejší situace. Proto také v § 51 odst. 1 zákon o rodině stanoví, že narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce dítěte manžel matky.

Uvedené ustanovení vychází ze společenské zkušenosti, že narodí-li se dítě za trvání manželství, nejpravděpodobněji je otcem manžel matky. Vychází z charakteru manželství jako takového, čili jako životního společenství muže a ženy a jednak také z určitých základních práv a povinností manželů uvedených v § 18 zákona o rodině, který ukládá manželům povinnost věrnosti.¹⁹ Vychází se z přesvědčení, že otcem dítěte

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 193

narozeného za podmínek uvedených v § 51 odst. 1 zákona o rodině, je manžel matky. Proto by bylo naprosto nelogické, aby se v každém konkrétním případě zkoumalo metodami lékařské vědy, zda manžel matky je skutečným biologickým otcem dítěte. Proto první domněnka otcovství svědčící manželku matky platí automaticky, tzn. pokud v době porodu dítěte právně existuje manželství, nebo neuplynulo tři sta dní od jeho zániku, automaticky bude do matriky zapsán jako otec dítěte manžel matky.²⁰

Co se týče časové působnosti první domněnky, tak ta působí od okamžiku uzavření manželství až do třístého dne po jeho zániku nebo prohlášení za neplatné. V případě zániku manželství rozvodem platí první domněnka do třístého dne od právní moci rozsudku o rozvodu manželství, v případě prohlášení manželství za neplatné do třístého dne od právní moci rozsudku o neplatnosti manželství. V případě zániku manželství smrtí manžela počítá se tato lhůta (300 dní) ode dne smrti uvedeného v úmrtním listu. Pokud však byl manžel prohlášen za mrtvého, v souladu s ustanovením § 7 odst. 2 občanského zákoníku, zaniká sice manželství právní mocí rozsudku o prohlášení manžela za mrtvého, jak vyplývá z § 22 odst. 1 věty druhé, zákona o rodině, s ohledem na délku soudního řízení a to zejména v případě prohlášení za mrtvého pro nezvěstnost se tato lhůta počítá jinak. V ustanovení § 51 odst. 3 zákona o rodině, je výslovné pravidlo, že při počítání času, který je rozhodný pro určení otcovství, má se za to, že manželství toho, který byl prohlášen za mrtvého, zaniklo dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti.²¹ Čili lhůta tři sta dní se počítá ode dne, ke kterému se soud ve svém řízení o prohlášení za mrtvého dobere jako k nejpravděpodobnějšímu dni smrti a tento den jako den smrti osoby ve svém rozhodnutí určí, nikoli ode dne jimž rozhodnutí soudu nabyde právní moci.

Zákon pamatuje i na situaci, kdy se žena po zániku manželství znovu provdá a před uplynutím lhůty tři sta dní od zániku původního manželství se jí narodí dítě. V tomto případě by svědčila domněnka oběma manželům. Zákon tuto situaci řeší ustanovením § 51 odst. 2 zákona o rodině, podle nějž narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. Některé starší úpravy, jako např. ABGB, řešily tuto situaci šalamounsky a

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006,s. 193

²¹ Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, § 51 odst. 3. In Sbirka zákonů, Česká republika, 1963

vlastně vzniku této situace předcházely. Platil totiž zákaz sňatku pro vdovu nebo ženu rozloučenou po dobu tří set dnů od zániku předchozího manželství. Nutno zmínit, že i zde existovala možnost prominutí tohoto zákazu za určitých okolností.

3.2 Druhá domněnka otcovství (určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů)

Je-li uplatnění první domněnky vyloučeno, tj. dítě se narodí ženě neprovdané, nebo po uplynutí lhůty tři sta dní od zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné, případně manžel matky úspěšně otcovství popře, uplatní se domněnka druhá. Při této domněnce vychází zákon z toho, že otcem dítěte bude muž, který své otcovství dobrovolně uzná.²²

Podle této domněnky se za otce považuje muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, jak je to stanoveno v § 52 odst. 1 zákona o rodině. Pro využití druhé domněnky otcovství, resp. pro určení otcovství na základě druhé domněnky, není stanovena žádná lhůta. Souhlasným prohlášením rodičů, lze určit otcovství jak k dítěti ještě nenarozenému, na což přímo pamatuje zákon a tato možnost je přímo stanovena v § 53 zákona o rodině, podle něhož lze souhlasným prohlášením rodičů určit otcovství k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato, ale tato možnost je bez omezení využitelná i do budoucna a souhlasným prohlášením lze určit otcovství třeba i k dítěti již zletilému.

Souhlasné prohlášení je jednostranný právní úkon a zákon pro něj předepisuje určitou formu. Jednak prohlášení musí být učiněno před příslušným úřadem, kterým je soud nebo matriční úřad. Tato podmínka je stanovena v § 52 odst. 1 zákona o rodině. Dále § 52 odst. zákona o rodině stanoví, že nezletilý rodič musí prohlášení o otcovství učinit výhradně před soudem. Pro prohlášení zákon předepisuje ústní formu. Prohlášení rodičů musí být obsahově shodné, avšak není nutné, aby bylo provedeno současně. Vždy je však třeba ústní prohlášení, není dostačující jakékoliv písemné uznání, ani není možné zastoupení.

Ač je požadováno souhlasné prohlášení obou rodičů, stanoví zákon z tohoto pravidla výjimku, jde-li o prohlášení matky. Podle ustanovení § 52 odst. 3 zákona o

²² HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 198

rodině, prohlášení matky není třeba, nemůže-li pro duševní poruchu posoudit význam svého jednání, nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Prohlášení matky má ve své podstatě pouze podpůrný charakter, neboť rodinněprávní vztah mezi ní a dítětem vznikl již v okamžiku porodu.²³ Proto zákon umožňuje výjimku a v některých případech postačí pouze prohlášení muže. Teorie se domnívá, že v tomto případě jde pouze o uznání otcovství ze strany muže. Souhlas matky nebude vyžadován, bude-li její způsobilost k právním úkonům omezena nebo jí bude zbavena ve smyslu ustanovení § 10 odst. 1 a 2 občanského zákoníku. Za překážku těžko překonatelnou bude pak zřejmě považována nezvěstnost matky, která musí být spolehlivě zjištěna. Místo pobytu dítěte však musí být známo, jak vyplývá z logického usuzování. Pokud by se totiž jak matka tak dítě zdržovaly na neznámém místě, nepřicházel by postup podle § 52 odst. 3 zákona o rodině v úvahu. Zde je také nutno podotknout, že matka není povinna uvést otce svého dítěte a proti její vůli není možné otcovství na základě druhé domněnky založit.²⁴ Na druhou stranu je třeba říci, že prohlášení o otcovství má pro muže zásadní právní důsledky, a proto bez jeho prohlášení nemůže být domněnka otcovství založena.

Dlouhodobě se v odborných kruzích probírala otázka způsobilosti nezletilého rodiče k souhlasnému prohlášení o otcovství. Tuto způsobilost je třeba posuzovat podle ustanovení § 9 občanského zákoníku, podle něhož nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Aby se předešlo situaci, že matriční úřad bude tuto způsobilost posuzovat jinak než soud, bylo tzv. velkou novelou výslovně zavedeno, že prohlášení nezletilého rodiče o otcovství musí být učiněno výhradně před soudem.

Další problém, na který tentokrát zákon nepamatuje, je otázka, do jaké je orgán přijímající prohlášení rodičů o otcovství oprávněn či povinen zkoumat, zda je tato právní stránka otcovství v souladu se stránkou biologickou. Z teorie vyplývá, že zřejmě by matriční úřad nebo soud neměl přijmout souhlasné prohlášení v případě, že by takto hodlal uznat otcovství muž, jehož otcovství je vyloučeno, např. muž, vůči němuž byla pravomocně zamítnuta žaloba na určení otcovství; muž, jehož otcovství bylo

²³ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 199

²⁴ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 199

v probíhajícím paternitním sporu vyloučeno na základě znaleckého posudku apod. Jak již bylo řečeno výše, pro tato tvrzení oporu v zákoně nenajdeme. Zákon vychází pouze z toho, že jako otec bude do matriky zapsán muž, který společně s matkou prohlásí, že je otcem dítěte. Zjišťování dalších skutečností, jako např. jestli došlo mezi mužem a ženou v rozhodné době k souloži, u této domněnky matričním úřadu ani soudu dle názoru teorie nepřísluší.

Druhý problém, který zákon opomíjí, je konkurence první a druhé domněnky, ke které v praxi může dojít. Může nastat situace, kdy dojde k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů k dítěti ještě nenarozenému a poté matka ještě před narozením dítěte uzavře manželství s jiným mužem. Dostává se tu najednou do konfliktu první a druhá domněnka, přičemž každá svědčí jinému muži, jednomu na základě souhlasného prohlášení rodičů a druhému na základě existence manželství. Druhé domněnce by svědčila skutečnost, že k souhlasnému prohlášení došlo ještě před narozením dítěte, tedy předcházela domněnce první, navíc je zde větší pravděpodobnost souladu právního a biologického otcovství. Na druhé straně pro otcovství manžela svědčí skutečnost, že první domněnka platí automaticky, je nejsilnější a je v zájmu dítěte, které bude zřejmě vyrůstat v rodině založené tímto manželstvím. Praxe se přiklání ke stanovisku, že do matriky bude zapsán manžel matky. Samozřejmě jen tehdy, pokud nedojde k úspěšnému popření otcovství manžela matky. Pak by se obnovilo otcovství založené souhlasným prohlášením rodičů.

Řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů upravuje § 73 občanského soudního řádu. § 73 občanského soudního řádu stanoví, že pokud se narodí dítě, u něhož není otcovství určeno první domněnkou, ani souhlasným prohlášením rodičů před orgánem, který vede matriku, vyslechne předseda senátu toho, koho matka označuje za otce, zda uznává, že je otcem. Příslušným je soud podle § 88 písm. c), tj. soud v jehož obvodu má dítě bydliště. Jestliže dojde k souhlasnému prohlášení rodičů, uvede se to v protokolu a oznámí orgánu, který vede matriku narození, v níž je dítě zapsáno. Nedojde-li takto k určení otcovství a matka v přiměřené době nepodá návrh na určení otcovství, ustanoví předseda senátu dítěti opatrovníka k podání takového návrhu a k tomu, aby dítě v řízení zastupoval.

3.3 Otcovství určené soudem (třetí domněnka otcovství)

Nepochybně může nastat situace, že otcovství nebude určeno ani na základě první domněnky otcovství svědčící manželovi matky, ani pomocí druhé domněnky otcovství v podobě souhlasného prohlášení rodičů před příslušným orgánem, či dojde k úspěšnému vyvrácení těchto domněnek. V takové situaci je na místě postup podle třetí domněnky. Otcovství bude v tomto případě určováno v soudním řízení.

Podstatu třetí domněnky vyjadřuje § 54 odst. 2 zákona o rodině, podle tohoto ustanovení se za otce považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát dní a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují. Řízení může být zahájeno pouze na návrh, který směřuje na určení osobního stavu a to v souladu s § 80 písm. a) občanského soudního řádu. Není zde možnost, aby soud zahájil řízení bez návrhu. Nejedná se o případ subsumovatelný pod § 81 občanského soudního řádu, podle kterého soud může zahájit řízení i bez návrhu ve věcech péče o nezletilé.

Podání návrhu zde není vázáno žádnou lhůtou. Z ustanovení § 54 odst. 2 zákona o rodině vyplývá, na základě logického usuzování, že podat návrh na zahájení řízení o určení otcovství soudem lze teprve po narození dítěte a to s ohledem na počítání kritické doby. Samozřejmě že čím déle od narození bude návrh podán, tím obtížnější postavení bude mít navrhovatel v řízení vzhledem k dokazování existence domněnky. V případě, že by v průběhu řízení došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, soud řízení zastaví a otcovství bude určeno na základě druhé domněnky.²⁵

Aktivní legitimaci k podání návrhu přiznává zákon o rodině v § 54 odst. 1 jak dítěti, tak matce. Novela z roku 1998 přiznala aktivní legitimaci i muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Pokud by návrh podávalo nezletilé dítě, bude v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého mu soud určí, tzv. kolizním opatrovníkem. Pokud by se stalo, že navrhovatel v průběhu řízení zemře, může v řízení pokračovat druhý k návrhu oprávněný. Podle § 56 odst. 2 zákona o rodině, zemře-li v průběhu řízení muž, proti kterému návrh na určení otcovství směřuje, bude řízení pokračovat proti opatrovníkovi, kterého soud ustanoví. Naopak, v souladu s § 56 odst. 3 zákona o rodině,

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 203

zemře-li muž, který tvrdil, že je otcem, a nepokračuje-li v řízení dítě nebo matka, soud řízení zastaví.

Pasivně legitimován bude v řízení o určení otcovství soudem muž, kterému svědčí domněnka otcovství. V případě, že se matka v kritické době stýkala s více muži, nemůže podat návrh vůči všem těmto mužům. Musí návrh podat pouze proti jednomu muži a teprve tehdy, když by otcovství žalovaného muže bylo důkazními prostředky vyloučeno, mohla by matka podat nový návrh vůči jinému muži.²⁶ Jestliže bude návrh podán mužem, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, lze logickým uvažováním dospět k závěru, že pasivně legitimováni budou matka a dítě. Zákon o rodině pamatuje i na situaci, kdy není žalovaný muž již na živu. Dle § 55 zákona o rodině, není-li domnělý otec naživu, podává se návrh na určení otcovství proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil. Určení otcovství muže, který již není naživu, má závažné důsledky jak v oblasti sociálního zabezpečení (zejména v otázkách sirotčího důchodu), ale také v oblasti dědického práva. Žaloba o určení otcovství muže, který již není naživu, nesměřuje proti mrtvému muži zastoupenému opatrovníkem, nýbrž proti opatrovníku ustanovenému soudem. Proto v takových případech není pasivně legitimován zemřelý domnělý otec, ale opatrovník, který musí být ustanoven před zahájením řízení. Ve smyslu § 84 občanského soudního řádu se pak příslušnost soudu řídí bydlištěm opatrovníka, nikoli posledním bydlištěm domnělého otce.

Co se týče samotného řízení o určení otcovství, tak to lze rozdělit do dvou částí. První část zahrnuje řízení, ve kterém musí být prokázáno, že žalovanému muži svědčí domněnka otcovství, tj. že s matkou dítěte v rozhodnou dobu souložil. Důkazní břemeno v této fázi řízení leží na straně žalující. V situaci, kdy návrhovatelem je dítě, má matka v řízení postavení svědkyně. Jako každý svědek má povinnost, ve smyslu § 126 občanského soudního řádu, vypovídat pravdu pod sankcí trestního stíhání pro křivou výpověď. Tato část je zaměřena na prokázání domněnky svědčící otcovství, musí být skutečně prokázána soulož, jiné způsoby pohlavních styků jsou z hlediska založení třetí domněnky nerozhodné. Dále musí být také prokázáno, že k souloži došlo v rozhodné době, tzv. kritické době, tj. v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů. Důkazem pro existenci soulože bývá ve

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 204

většinou případů pouze shodné tvrzení matky a domnělého otce. Pokud muž soulož popírá, nejedná se o vyvrácení domněnky, ale pouze o jeho procesní stanovisko ve věci.

Pokud je soulož v kritické době prokázána, ať už tím, že muž připustí, že se ženou v kritické době souložil, nebo je soulož prokázána jinak, je tím založena existence domněnky otcovství muže. V tuto chvíli nastupuje druhá část řízení. Důkazní břemeno je v této fázi na straně muže, který musí prokázat, že zde existuje závažná okolnost, která jeho otcovství vylučuje. Námitka muže, že se matka v kritické době stýkala s jinými muži, není samo o sobě důvodem pro zamítnutí návrhu na určení otcovství, neboť vyvrácení domněnky otcovství musí být zcela určité. Okolnost vylučující otcovství je v řízení dokazována znaleckými posudky. Většina z těchto posudků dokáže otcovství jednoznačně vyloučit, na druhou stranu určit ho dokáže jen s určitou pravděpodobností. Nutno poznamenat, že s vývojem medicíny je tato pravděpodobnost velmi vysoká.

Nejčastěji v praxi používaným posudkem je znalecký posudek z oboru hematologie. Jedná se v podstatě o krevní zkoušky prováděné vyšetřením skupinových systémů červených krvinek, případně vyšetřením HLA skupinových typů bílých krvinek. V případech, kdy krevní zkouška žalovaného muže z otcovství vyloučí, vyžaduje soudní praxe tzv. vrchní dobrozdání, čili revizní krevní zkoušku. Nejdříve se krevní zkoušky mohou provádět v jednom roku věku dítěte. Jako další znalecký posudek je používán posudek z oboru sexuologie. Ten se používá v případech, kdy žalovaný muž tvrdí, že vůbec není schopen zplodit dítě. Stejně jako v případě krevní zkoušky, i zde posudek vylučující muže z otcovství pro neplodnost v době početí dítěte, podléhá vrchnímu dobrozdání. Jako výjimečně v praxi využívaný posudek je na řadě posudek z oboru gynekologického, resp. porodnictví. Podle tohoto posudku je usuzováno, ve kterém týdnu těhotenství se dítě narodilo. Podstatně méně je také využíván posudek z oboru antropologie, který se navíc může provádět až ve třech letech dítěte, výjimečně ve dvou letech. Použití posudku z oboru antropologie je podle judikatury navíc vázáno, vzhledem k jeho povaze a účelu, na předešlý posudek krevní zkouškou. Nejmodernějším, nejpresnějším a veřejnosti i nejznámějším je posudek založený na metodách DNA diagnostiky. Tato metoda je celosvětově považována za nejspolehlivější. Výsledky těchto posudků lze považovat za praktické prokázání otcovství. Jejich hodnoty pravděpodobnosti otcovství dosahují 99,9%, což prakticky hraničí s jistotou. Metoda profilování DNA spočívá ve srovnání dědičných pásem dítěte, matky a domnělého otce v lidské DNA.

V souvislosti s rozvojem medicíny a možnostmi, které dnešní věda má k dispozici, především pak možnosti profilování DNA jako důkazního prostředku v řízení o otcovství, řešil Ústavní soud otázku, zda je v souladu s ústavním pořádkem, jestliže v řízení o určení otcovství obecný soud uloží žalovanému muži povinnost dostavit se ke znalci a podrobit se testu otcovství a tuto povinnost pak vynucuje a to i uložením pořádkové pokuty či předvedením. Ve svém nálezu sp. zn. I ÚS 987/07 Ústavní soud dospěl k názoru, že tento postup je v souladu s ústavním pořádkem. V odůvodnění pak Ústavní soud uvádí „je zřejmé, že s vývojem moderní medicíny je celá koncepce § 54 odst. 1 a odst. 2 zákona o rodině již překonaná. Tzv. bázi třetí domněnky je skutečnost, že muž souložil s matkou dítěte v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů; jsou-li tyto skutečnosti prokázány, považuje se muž za otce dítěte (protinormou, na základě níž se domněnka neuplatní, je pravidlo o existenci závažných okolností vylučujících otcovství tohoto muže). Tato konstrukce skutkové báze domněnky pochází z dob, kdy nebylo možno jednoznačně znalecky určit, zda žalovaný muž skutečně je otcem; proto bylo nutno vázat působení domněnky na skutečnost jinou, a sice na soulož matky a žalovaného muže. Teprve nástup metod DNA diagnostiky v polovině osmdesátých let minulého století umožnil jednoznačné pozitivní určení otcovství žalovaného muže. Je-li na základě analýzy kyseliny deoxyribonukleové možno jednoznačně určit, zda žalovaný muž je otcem dítěte či nikoliv, není již ani nutno třetí domněnku otcovství vázat na skutečnost soulože, která o otcovství žalovaného muže vypovídá pouze nepřímě. V tomto směru tedy text § 54 odst. 2 zákona o rodině zaostává za vývojem moderní medicíny a neodpovídá současné společenské realitě. Do doby, než zákonodárce zareaguje na popsané změny, je nutno řešit nastalou situaci interpretací.“ Zároveň ještě uvádí, že „řízení o určení otcovství je ovládáno zásadou arbitrárního (nikoliv legálního) pořádku. Nelze proto považovat za jedině správný ten postup, že soud se bude napřed zabývat tím, zda došlo k souloži, a teprve v případě prokázání soulože nařídí znalecký posudek, aby zjistil, zda závažné okolnosti mužovo otcovství nevylučují. Není vadou řízení, pokud soud přímo přistoupí ke znaleckému dokazování metodami DNA diagnostiky: takový postup je v souladu nejen se zmíněnou zásadou arbitrárního pořádku, ale též se zásadou procesní ekonomie. Konečně je zjevné, že pokud ze znaleckého posudku vyplyne, že žalovaný muž je otcem dítěte, bude tím s praktickou jistotou prokázána i soulož tohoto muže s matkou dítěte v rozhodné době, tj. - dnes již překonaná - skutková báze třetí domněnky“. Ústavní soud upřednostňuje takové

důkazní prostředky, které dovolují určit otcovství s jistotou před prostředky, které otcovství určují jen s určitou mírou pravděpodobnosti. Při možnosti DNA analýz není nutné dle Ústavního soudu vázat třetí domněnku na skutečnost, že došlo k souloži mezi matkou a žalovaným mužem. Ustanovení § 120 odst. 2 občanského soudního řádu stanoví, že v řízení o určení otcovství je soud povinen provést i jiné důkazy, než ty, které byly účastníky navrženy, čili ač je toto řízení řízením sporným, je ovládáno zásadou vyšetřovací a soud tak nakonec nese odpovědnost za řádné objasnění skutkového stavu. Řízení je ovládáno zásadou materiální pravdy. Pořadí důkazních prostředků je na rozhodnutí soudu. Je nutno se ale zabývat otázkou, zda je možno důkazem DNA analýzy zcela nahradit zjišťování skutečnosti, zda mezi matkou a určitým mužem došlo k souloži či nikoliv. Vzhledem k tomu, že zákon stanoví rozhodnou skutečnost, kterou nelze pominout, nahradit zjišťování skutečnosti souloži nelze.²⁷ Je nutné rozlišovat pořadí důkazů a vymezení rozhodných skutečností, které se dokazují.²⁸ Důkaz DNA neimplikuje bezvýjimečně soulož mezi mužem a ženou, neboť dítě se mohlo narodit z asistované reprodukce. Byť náš právní řád přímo nedovoluje provádět umělé oplodnění osamělým ženám, na některých klinikách jsou tyto ženy přijímány a umělé oplodnění podstupují. Anonymita dárce spermatu má být zachována, ale není vyloučeno, že se k osobním údajům dárce žena nějakým způsobem dostane a muže pak bude žalovat o určení otcovství. Ač je třetí domněnka zastaralá a neodpovídá realitě, na prokazování soulože nelze zcela rezignovat. DNA výsledek tak nesmí nahradit skutkové okolnosti vyžadované § 54 zákona o rodině.

Na rozdíl od první a druhé domněnky, kdy je nejprve určeno otcovství a pak je dána oběma rodičům lhůta pro popření otcovství, u třetí domněnky spadá určení a popření otcovství v jedno řízení, jehož výsledkem je určení otcovství na základě pravomocného rozhodnutí soudu. Jakmile rozsudek nabude právní moci, jedná se o věc rozsouzenou a vzniká překážka rei iudicatae. Tento rozsudek jde poté zvrátit jen mimořádnými opravnými prostředky. Podle ustanovení § 113 občanského soudního řádu, je ze zákona s řízením o určení otcovství spojeno vždy řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte. Rozsudek tedy musí obsahovat výrok o tom, kdo je otcem dítěte (není-li návrh zamítnut), komu se dítě svěruje do výchovy a stanovení výživného.

²⁷ FRINTOVÁ, D.; Dokazování v řízení o určení otcovství, Zdravotnictví a právo, 2009, č. 10, s. 16

²⁸ FRINTOVÁ, D.; Dokazování v řízení o určení otcovství, Zdravotnictví a právo, 2009, č. 10, s. 17

4. Popření otcovství

4.1 Popření otcovství manželem matky

Prvním z případů popření otcovství je případ, kdy otcovství popírá manžel matky, ať již v době trvání manželství nebo po jeho zrušení či prohlášení za neplatné. Aktivní legitimaci k popření otcovství dává zákon jen otci (manželovi), matce, případně opatrovníkovi, jestliže manžel ztratil způsobilost k právním úkonům.²⁹ V žádném případě nemá právo na podání návrhu na popření otcovství dítě. Pasivně legitimován je vždy druhý z rodičů a dítě. Na straně žalované se jedná o nerozlučné společenství ve smyslu § 91 odst. 2 občanského soudního řádu. Není-li jeden z pasivně legitimovaných naživu, je pasivně legitimován jen druhý. Není-li naživu ani dítě ani druhý rodič, nemůže být otcovství popíráno. To je stanoveno v § 59 odst. 1 věta druhá, zákona o rodině.

V současné době nalezneme v zákoně o rodině stále ještě ustanovení § 57 odst. 1. Dle tohoto ustanovení je dána manželovi matky dítěte možnost popřít u soudu žalobou otcovství k narozenému dítěti a to ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě. Ohledně této lhůty se již několikrát vyjadřoval Ústavní soud. Důležité je usnesení pléna Ústavního soudu z 8. července 2010 jímž Ústavní soud zrušil ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině ke dni 31. prosince 2011. Tomuto nálezu je věnována pozornost na konci kapitoly 4.1. Vzhledem k dlouhému časovému úseku, po který tato lhůta platila a její marné uplynutí znamenalo nemožnost popření otcovství manželem matky, je pro ilustraci v následujícím odstavci popsána situace, jakoby k žádné změně nedošlo. Pro větší přehlednost je změna a řešení pro soudy, které přináší nález Ústavního soudu popsáno na konci této kapitoly.

Krátkost lhůty stanovené v době vzniku zákona o rodině je třeba zřejmě spatřovat ve společenském zájmu na stabilitě zásadních statusových vztahů. Lhůta měla

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 194

prekluzivní charakter, po jejím marném uplynutí již manželovi právo na popření otcovství nenáleželo a k popření otcovství mohlo dojít pouze prostřednictvím nejvyššího státního zástupce. Počátek běhu lhůty byl stanoven různě, podle toho komu právo na popření svědčilo. Manžel matky mohl popřít otcovství do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl, že se jeho manželce narodilo dítě. Matka má právo popřít otcovství manžela do šesti měsíců od narození dítěte. Jestliže nastala situace, že manžel ztratil způsobilost k právním úkonům, a tato nezpůsobilost vznikla před uplynutím popěrné lhůty, mohl otcovství popřít opatrovník manžela, který mu byl ustanoven, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o narození dítěte, nebo věděl-li o narození, do šesti měsíců po svém ustanovení. V posledním případě, kdy je pravomocně rozhodnuto, že pozdější manžel není otcem dítěte znovu provdané matky, počínala běžet šesti měsíční lhůta k popření otcovství pro dřívějšího manžela dnem, kdy se dozvěděl o pravomocném rozhodnutí.

Zákon rozlišuje dva případy popírání otcovství v závislosti na tom, kdy se za trvání manželství dítě narodilo.

Prvním případem je, kdy se dítě narodí v době mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po tom, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné. V tomto případě je možné popřít otcovství manžela jen tehdy, je-li vyloučeno, že by manžel matky mohl být otcem dítěte.³⁰ Praxe trvala na tom, že otcovství manžela musí být vyloučeno způsobem, který nevzbuzuje pochybnost. Pouhé shodné prohlášení rodičů, že v době rozhodné pro početí dítěte nedošlo k souloži a že otcem je jiný muž, bylo možné připustit jen výjimečně.³¹ Zejména s ohledem na náklady s řízením spojenými, docházelo někdy k obcházení zákona způsobem, kdy namísto popření otcovství manželem matky, nový manžel matky a skutečný biologický otec dítěte raději dítě nezrušitelně osvojil. Novelou bylo nakonec toto souhlasné prohlášení připuštěno. Ustanovení § 58 odst. 1 věta druhá a třetí, zákona o rodině nyní uvádí, že narodí-li se dítě do tří set dnů po rozvodu manželství a jiný muž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, lze otcovství manžela považovat za vyloučené též na základě souhlasného prohlášení matky, manžela a tohoto muže. Toto prohlášení musí být učiněno v řízení o popření otcovství. Nutno mít na paměti, že toto zjednodušené popření

³⁰ Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, § 58 odst. 1. In Sbirka zákonů, Česká republika, 1963

³¹ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 196

otcovství je dáno pouze v případě, že došlo k rozvodu manželství a dítě se narodilo v ochranné lhůtě tři sta dnů po rozvodu. Pokud by docházelo k popření otcovství za trvání manželství nebo v ochranné lhůtě po smrti manžela, musí být otcovství vyloučeno způsobem nevzbuzujícím pochybnost. Pravděpodobně bude nutno vyloučit otcovství manžela znaleckým dokazováním. Další podmínka pro zjednodušené popření je, že jiný muž o sobě tvrdí, že je otcem. A nakonec z formulace „...lze považovat...“ vyplývá, že v případě pochybností soudu, zda prohlášení matky, manžela a jiného muže je pravdivé, může soud nařídit znalecký posudek. Muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, pak bude v řízení v pozici svědka.

Jako druhý případ je v literatuře popsána situace, kdy se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství. V tomto případě postačí k tomu, aby se manžel nepovažoval za otce dítěte, popře-li u soudu své otcovství, tak jak to stanoví § 58 odst. 3 zákona o rodině. Manžel má za této situace zjednodušené důkazní postavení. Narodí-li se dítě v uvedené době, čili do šestého měsíce od uzavření manželství, znamená to, že v době uzavírání manželství manželka již musela být těhotná. Manželovi potom stačí pouze podat žalobu na popření, v níž prohlásí, že není otcem dítěte. Tuto skutečnost nemusí nijak zdůvodňovat.³² Toto postavení a výhodu ovšem ztratí v případě, že strana žalovaná prokáže, že v době rozhodné pro početí manžel s matkou dítěte souložil, nebo jestliže při uzavření manželství věděl, že je těhotná. Rozhodná doba je doba, od níž neprošlo do narození dítěte méně jak sto osmdesát dní a více než tři sta dní. Důkazní břemeno o souloži nebo o vědomosti o těhotenství v době uzavření manželství nese v tomto případě matka, čili strana žalovaná. Skutečnost, zda byla matka v době uzavření manželství těhotná s manželem či jiným mužem, není v této souvislosti podstatná. Pokud by došlo k prokázání některé z této skutečnosti, může manžel popřít otcovství jen tehdy, bylo by jeho otcovství vyloučeno, čili obdobně jako v předcházejícím případě.

Novelou zákona o rodině z roku 1982 bylo zakotveno, že manžel nemůže popřít otcovství v případě umělého oplodnění. Manžel nemůže popřít otcovství k dítěti narozenému mezi sto osmdesátým dnem a třím stým dnem od umělého oplodnění vykonaného se souhlasem manžela matky. Tak je to stanoveno v § 58 odst. 2 zákona o rodině. Stejně ustanovení ale dále uvádí možnost pro popření otcovství manželem

³² HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 196

v případě, že by se ukázalo, že matka otěhotněla jinak. Termín použitý v § 58 odst. 2 zákona o rodině, tedy termín „oplodňování“ je poněkud nepřesný. A to zejména s ohledem na počítání lhůty sto osmdesáti až tří set dnů od umělého oplodňování. Tuto lhůtu je nutno počítat od posledního dílčího lékařského zákroku v rámci celého procesu umělého oplodnění. „Při procesu umělého oplodnění rozlišujeme tzv. homologní inseminaci a tzv. heterologní inseminaci. Při homologní inseminaci nedovolují zdravotní indikace na straně ženy početí dítěte přirozenou cestou a dojde k umělému oplodnění semenem manžela. V tomto případě je biologické i právní otcovství v souladu a nevzniká zde žádný problém. V případě heterologní inseminace jsou zdravotní indikace, které brání přirozenému početí, na straně muže a k oplodnění dochází semenem dárce.“³³ O výběru dárce rozhoduje lékař. Dárce nesmí být příbuzný s manželkou, musí být zdravý a bez genetické zátěže. Dárce také musí zůstat manželům utajený, čili v lékařské dokumentaci ženy nesmí být uvedeno jeho jméno. A právě utajení dárce zde může vyvolat jistý problém. Dle § 58 odst. 2 věta druhá, zákona o rodině, může manžel otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění k němuž dal souhlas popřít jen v případě, že se ukáže, že matka otěhotněla jinak. Tuto možnost však manžel v případě heterologní inseminace prakticky ztrácí, neboť podstoupí-li žena alespoň jeden dílčí zákrok v rámci procesu umělého oplodnění a poté otěhotní jinak, v době ve které probíhá proces umělého oplodňování, nemá manžel prakticky žádnou šanci prokázat, že žena otěhotněla jinak. A to právě díky utajení dárce a tedy nemožnosti provést srovnávací znalecký posudek z oboru hematologie či metod profilování DNA.

Na rozdíl od některých novějších zahraničních právních úprav, naše právní úprava připouští umělé oplodnění jen u neplodných párů, nikoli svobodných žen.

Nyní k výše zmíněné změně provedené nálezem Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 15/09. Ústavní soud dospěl k závěru, že ustanovení § 57 odst. 1 zákona o rodině je v rozporu s čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy a rovněž s čl. 36 odst. 1 Listiny a zrušil jej dnem 31. prosince 2011. Posuzováno bylo, zda možnost popření otcovství během šestiměsíční lhůty ob stojí z hlediska zaručených základních práv otce. Doposud stávající úprava umožňuje podat žalobu na popření otcovství do šesti měsíců ode dne, kdy se manžel matky dozvěděl, že se jí narodilo dítě. Pravděpodobně ve většině případů

³³ HRUŠÁKOVÁ, M.; KRÁLÍČKOVÁ, Z., České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Brno, Doplněk, 2006, s. 197

bude tento den totožný se dnem narození dítěte. Podle Ústavního soudu „při takovémto vymezení lhůty k popření otcovství je zcela popřena relevance okamžiku, kdy se osoba, jejíž otcovství bylo založeno na základě domněnky, dozví relevantní skutečnosti zpochybňující její otcovství.“³⁴ Nelze vycházet z presumpce, že právní otec musel nebo měl znát všechny relevantní skutečnosti pro případný zájem na popření otcovství v okamžiku, kdy se o narození dítěte dozvěděl. Rovněž nelze v této souvislosti klást na manžela požadavek, aby preventivně v období prvních šesti měsíců od narození dítěte přezkoumával, zda určité okolnosti svědčí pro závěr, že není biologickým otcem dítěte. „Stanovení účinné možnosti domáhat se ochrany svého práva musí reflektovat druhou stránku práva na ochranu soukromého a rodinného života, jež brání státu svévolným a nepřiměřeným způsobem zasahovat do soukromého a rodinného života jednotlivce. Právní úprava tak nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem na popření otcovství může vzniknout až s časovým odstupem od narození dítěte, stejně tak i to, že v této době může převážit zájem právního otce na popření otcovství.“³⁵

Čili nyní v případě, že se právní otec, jehož otcovství bylo založeno na základě první domněnky otcovství, dozví skutečnosti relevantní pro zpochybnění jeho otcovství během nebo po uplynutí lhůty k podání žaloby stanovené § 570 odst. 1 zákona o rodině, obecné soudy jsou povinny neaplikovat stanovenou lhůtu a věcně posoudit žalobu byť podanou po uplynutí lhůty. To ovšem neznamená časovou neomezenost podání žaloby. Protiústavnost v samotné existenci lhůty shledána nebyla, nýbrž ve vyloučení možnosti právně relevantním způsobem zpochybnit právní otcovství. Obecné soudy budou muset při svém rozhodování posoudit nejen otázku otcovství, ale též otázku zájmu dítěte, zájmu biologického otce, zájmu právního otce a šetřit právo na ochranu soukromého a rodinného života matky. Až do doby, než zákonodárce nově rozhodne o vymezení lhůty pro popření otcovství, to znamená rovněž posoudit, zda žaloba s ohledem na časový prostor od zjištění relevantních skutečností obstojí z hlediska přiměřenosti zásahu do práv a chráněných zájmů jiných osob.³⁶

³⁴ Česko, Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. ÚS Pl 15/09 ze dne 8. července 2010. In Sbirka zákonů. Česká republika. 2010

³⁵ Česko, Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. ÚS Pl 15/09 ze dne 8. července 2010. In Sbirka zákonů. Česká republika. 2010

³⁶ Česko, Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. ÚS Pl 15/09 ze dne 8. července 2010. In Sbirka zákonů. Česká republika. 2010

4.2 Popření otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů

Také v případě, že došlo k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů, může muž i matka otcovství před soudem popřít. Aktivně legitimován je tedy muž, který učinil souhlasné prohlášení o otcovství před soudem nebo matričním úřadem. V tomto případě bude pasivně legitimována matka dítěte a dítě. Aktivní legitimaci má i matka dítěte a v tomto případě bude pasivně legitimován muž, jež učinil souhlasné prohlášení. Avšak muž může své otcovství popřít jen tehdy, je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Možnost popřít otcovství je muži dána v ustanovení § 61 odst. 1 zákona o rodině. Lhůta pro popření otcovství je šestiměsíční. Počítá se dvěma způsoby. Jednak muž může popřít otcovství do šesti měsíců od určení otcovství souhlasným prohlášením. To v případě, že dítě, ke kterému muž tímto způsobem spolu s matkou určuje otcovství, se již narodilo. A druhý způsob počítání lhůty je pro případ, že otcovství bylo souhlasným prohlášením určeno k dítěti počatému, ale ještě nenarozenému. V takovém případě lhůta šesti měsíců počíná běžet narozením dítěte. Mohlo by se totiž stát, že kdyby se lhůta u nascitura počítala od souhlasného prohlášení, došlo by k jejímu uplynutí ještě před narozením dítěte.

Pro případ, že otec určený souhlasným prohlášením pozbyde způsobilost k právním úkonům a tato nezpůsobilost vznikne před uplynutím popěrné lhůty, může otcovství popřít jeho opatrovník, obdobně jako je tomu v případě popření otcovství manželem matky. Obdobně platí též ustanovení o popření otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění a také ustanovení o právu popřít otcovství vůči matce a dítěti, jsou-li oba naživu, je-li naživu jen jeden z nich, má muž právo popřít otcovství vůči druhému, pokud nežije ani matka ani dítě, toto právo muž ztrácí.

4.3 Popření otcovství nejvyšším státním zástupcem

Jako poslední možnost pro popření otcovství je v zákoně o rodině stanoveno právo nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství. Nejvyšší státní zástupce může popírat otcovství stanovené pouze první a druhou domněnkou. Podle ustanovení § 62 odst. 1 zákona o rodině, uplynula-li lhůta určená pro popření otcovství jedním z rodičů, může nejvyšší státní zástupce, vyžaduje-li to zájem dítěte, podat návrh

na popření otcovství proti otci, matce a dítěte.³⁷ K podání návrhu je aktivně legitimován pouze nejvyšší státní zástupce. K podání návrhu není vázán žádnou lhůtou. Postup státních zastupitelství při podávání těchto návrhů může nejvyšší státní zástupce upravit prostřednictvím obecně závazného pokynu, k jemuž vydání je zmocněn podle ustanovení zákona č. 283/1993 Sb. o státním zastupitelství.

K podání návrhu nejvyšším státním zástupcem stačí, aby popěrná lhůta marně uplynula jen jednomu z rodičů. Je tomu tak proto, že u muže je počátek běhu určen subjektivně, tj. až od doby, kdy se o narození dítěte dozvěděl. Může dojít k situaci, kdy matce popěrná lhůta již uběhla, a muži ještě vůbec nezačala plynout, neboť se o narození dítěte doposud nedozvěděl, např. je nezvěstný, zdržuje se v cizině na neznámém místě apod. Pokud by ale jednomu z rodičů popěrná lhůta ještě běžela a byl znám jeho pobyt, bylo by třeba vyčkat uplynutí lhůty tohoto rodiče nebo ho vyzvat, aby podal návrh na popření otcovství svým jménem. Ze zákona vyplývá, že na podání návrhu nejvyšším státním zástupcem není právní nárok. Nejvyšší státní zástupce tento návrh podá, dospěje-li k názoru, že to vyžaduje zájem dítěte. V praxi to znamená, že jsou tyto návrhy podávány zejména tehdy, je-li již dopředu zřejmé, že otec zapsaný v matrice není biologickým otcem dítěte. Podnět k podání návrhu na popření otcovství může nejvyššímu státnímu zástupci podat kdokoli – matka, otec, dítě, jiná osoba či státní orgán, zejména orgán sociálně právní ochrany dětí.

Pasivně legitimováni jsou otec, matka a dítě. Není-li některý z nich naživu, podává nejvyšší státní zástupce návrh proti ostatním z nich. Pokud by nebyl naživu ani jeden z nich, může podat nejvyšší státní zástupce návrh proti opatrovníkovi, kterého pro tuto věc ustanovil soud. Tato možnost, podat návrh i po smrti některého z pasivně legitimovaných a dokonce po smrti všech, má význam především z hlediska práva dědického. Popřením otcovství může totiž dojít k významným změnám dědických poměrů. Na to pamatuje zákon o rodině v § 62 odst. 2, kde je tato možnost ustanovena.

Velká novela zákona o rodině přinesla rozšíření práva nejvyššího státního zástupce k podání návrhu na popření otcovství. Ustanovení § 62a zákona o rodině, s účinností od 1.8.1998 stanoví, že nejvyšší státní zástupce může, a to před uplynutím lhůty stanovené pro popření otcovství, podat návrh na popření otcovství muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale který nemůže být otcem

³⁷ Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, § 62. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1963

dítěte, je-li to ve zřejmém zájmu dítěte a v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva.³⁸ Smyslem tohoto ustanovení bylo zabránit obchodu s dětmi, zejména „prodeji“ do zahraničí. Možnost nejvyššího státního zástupce podat návrh na popření otcovství ještě před uplynutím popěrné lhůty, tedy proti vůli obou rodičů, je vázán na několik zpřísnujících podmínek. Jednak je to možné jen u druhé domněnky, čili jen u otcovství určeného souhlasným prohlášením rodičů. Dále muž, který prohlásil se souhlasem matky, že je otcem dítěte, tímto otcem být nemůže. Další podmínka je, že návrh musí být podáván ve zřejmém zájmu dítěte Oproti ustanovení § 62 zákona o rodině je zde zpřísnění v podobě zřejmého zájmu dítěte, kdežto § 62 hovoří jen o zájmu dítěte. A nakonec podání návrhu musí být v souladu s ustanoveními zaručujícími základní lidská práva. Všechny tyto podmínky - otcovství určené na základě souhlasného prohlášení rodičů, otec, který učinil prohlášení, nemůže být otcem onoho konkrétního dítěte, popření musí být ve zřejmém zájmu dítěte a musí být zaručena základní lidská práva; musí být splněny kumulativně.

³⁸ Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, § 62a. In Sbirka zákonů, Česká republika, 1963

5. Exkurz do oblasti asistované reprodukce

5.1 Asistovaná reprodukce (tzv. děti ze zkumavky)

Již dlouhou dobu můžeme pozorovat, jak v mnoha médiích se diskutuje problém snižování reprodukčních schopností populace. Příčiny tohoto trendu lze spatřovat jednak s všeobecně se zhoršujícím zdravotním stavem populace, jednak s neustálým odkládáním početí dětí manželských i nemanželských párů na pozdější dobu. Nedobrovolná bezdětnost byla Světovou zdravotnickou organizací prohlášena za nemoc už v roce 1977. Podle statistik bylo začátkem nového tisíciletí registrováno zhruba 60 až 80 miliónů neplodných párů. Na druhé straně je třeba vidět neustálý a dynamický rozvoj reprodukční medicíny, tedy toho oboru, který hledá a nabízí pomoc pro ty, kteří nemohou dosáhnout početí potomka přirozenou cestou. Z oboru reprodukční medicíny je pro tuto kapitolu stěžejní oblast, jež se zabývá manipulacemi s lidskými pohlavními buňkami, a to za účelem početí nového jedince. Tuto oblast nazýváme asistovanou reprodukcí.

Na začátek, než se budu věnovat právní úpravě asistované reprodukce, je třeba si alespoň v krátkosti vysvětlit, jaké metody připadají v úvahu, respektive jaké metody asistované reprodukce jsou u nás běžně prováděny. K početí jedince je zapotřebí, aby došlo k splynutí ženské pohlavní buňky (vajíčka) s pohlavní buňkou mužskou (spermie). *První problém může spočívat v tom, že dotyčný muž nemá vůbec pohlavní buňky schopné oplodnit vajíčko (obdobně žena nemusí mít vajíčko, které by mohlo být oplodněno). V takovém případě lze řešit situaci pomocí darování chybějících buněk od jiných osob. Druhý problém může spočívat v tom, že muž sice potřebné spermie má, nelze je však získat a dopravit k vajíčku přirozenou cestou. Zde přichází v úvahu dvě metody, jejichž použití lze využít – jednak pomocí odběru spermií z nadvarlete (microsurgical epididymal sperm aspiration – MESA) a jednak odběr spermií ze semenotvorných kanálků varlete (testicular sperm extraction – TESE). Nyní máme připraveny zárodečné buňky a můžeme přistoupit k metodám spojení spermie a vajíčka,*

oplození. První metoda se označuje zkratkou IUI a jedná se intrauterinní inseminaci – zavedení spermií do dělohy budoucí matky pomocí katetru. Druhá metoda je nazývána IVF z anglického *in vitro fertilisation*, tzn. oplození ve skle, ve zkumavce. Spočívá v tom, že ke spojení mužské a ženské zárodečné buňky dojde v příznivém uměle vytvořeném prostředí. Třetí metoda je tzv. ICSI, intracytoplazmatická injekce spermie. Jde o postup, kdy je jedna spermie nasáta do speciální mikroinjekce a pod silným mikroskopem pak embryolog touto injekcí naruší buněčnou stěnu vajíčka a vpraví do něj spermii. Spojením vajíčka a spermie vzniká embryo. Pokud se embryo nalézá ve zkumavce, je třeba jej přemístit do dělohy budoucí matky. Tento postup se nazývá embryotransfer - ET. Spermie i vajíčka, resp. embrya lze zamrazit a poté je dlouhodobě skladovat. Pak může být embryo přeneseno do dělohy budoucí matky, tento postup se nazývá kryo embryotransfer – KET.³⁹

Co se týče právní úpravy asistované reprodukce, tak dlouhou dobu náš právní řád tento fenomén nijak zvlášť neupravoval. V minulosti, ne tak vzdálené, do právní úpravy asistované reprodukce zasahoval z předpisů nejvyšší právní síly především čl. 2 odst. 4 Ústavy, obdobně čl. 2 odst. 3 Listiny, dále čl. 1 Listiny, čl. 3 odst. 1 Listiny, čl. 4 odst. 2 Listiny, čl. 6 odst. 1 Listiny a čl. 32 odst. 1, 3, 4 Listiny. Také je nutno zmínit čl. 10 Ústavy, který nás zavádí k mezinárodním dokumentům. Z těch jde především o Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, především pak její čl. 8 upravující právo na ochranu soukromého života a čl. 14 obsahující zásadu zákazu diskriminace. Významná je též Úmluva o lidských právech a biomedicíně. Na poli zákonů nám k asistované reprodukci dlouho žádný zákon neřikal prakticky vůbec nic. Naopak dlouhou dobu byl stěžejní předpis nižší právní síly, konkrétně Opatření ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky, Podmínky pro umělé oplození. To donedávna upravovalo veškeré podmínky asistované reprodukce, nehledě na to, že některá jeho ustanovení byla protiústavní.

V současnosti je situace jiná. 1. června 2006 nabyt účinnosti zákon číslo 227/2006 Sb. o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů. Na první pohled není patrné, že právě tento zákon přinesl změnu v úpravě asistované reprodukce. Úprava asistované reprodukce je ukryta ve formulaci o změně některých souvisejících zákonů.

³⁹ FRINTA, O.; Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe, Právní fórum, 2005, č. 4, s. 134

Právní úprava asistované reprodukce je řešena cestou dílčích novelizací dalších právních předpisů. Zákon v této souvislosti novelizuje zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, dále zákon č. 94/1963 Sb. o rodině, a také zákon č. 160/1992 Sb. o zdravotní péči v nestátních zařízeních.⁴⁰

Největší změna se týká zákona o péči o zdraví lidu, ve kterém je nově od 1.června 2006 ustanovení § 27d až § 27h, týkající se právě asistované reprodukce. Asistovanou reprodukcí se rozumí postupy a metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání a to za účelem léčby neplodnosti ženy.⁴¹ Jde o abstraktní vymezení, ale zákonodárce dodává, že těmito postupy a metodami jsou: a) odběr zárodečných buněk, b) umělé oplodnění ženy, a to 1. oplození vajíčka spermii mimo tělo ženy, 2. přenos embrya do pohlavních orgánů ženy, nebo 3. zavedení zárodečných buněk do pohlavních orgánů ženy. Nebezpečí definice spočívá v tom, že pokud by se objevila nová metoda či postup, nebylo by je možno provádět, dokud by nedošlo k novelizaci uvedeného výčtu. Z definice je také možno vyčíst účel asistované reprodukce a tím je léčba neplodnosti muže nebo ženy. Zákonodárce tedy vyjadřuje, že asistovaná reprodukce je léčba, nikoliv služba poskytovaná např. osamělé ženě nebo ženě z lesbického páru k zajištění mužských zárodečných buněk k otěhotnění.

S ohledem na předchozí větu je třeba odpovědět na otázku, kdo může metod asistované reprodukce využít? V § 27d odst. 3 je uvedeno, že umělé oplodnění ženy lze provést na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří hodlají společně podstoupit, jestliže je ze zdravotních důvodů málo pravděpodobné nebo zcela vyloučené, aby žena otěhotněla přirozeným způsobem, nebo jestliže existuje prokazatelné riziko přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad. Z textu zákona vyplývá, že k umělému oplodnění může dojít, pokud žena tvoří s mužem neplodný pár. Umělé oplodnění ženy bez partnera (osamělé ženy) je vyloučeno. Žena musí mít způsobilost k právním úkonům, musí být v plodném věku a provedení nesmí bránit její zdravotní stav. Správné je, že zákon nestanoví žádnou konkrétní věkovou hranici, po níž by nebylo možné asistovanou reprodukci provést. Zůstává na lékaři v konkrétním případě, aby posoudil zdravotní stav ženy, která hodlá umělé oplodnění podstoupit. Muž a žena, tvořící

⁴⁰ Novelizace zákona č. 160/1992 Sb. se týká jen administrativních záležitostí spojených se žádostí o registraci nestátního zdravotnického zařízení.

⁴¹ Česko. Zákon č. 20 ze dne 17. března 1966 o péči o zdraví lidu, § 27d odst. 1. In Sbirka zákonů, Česká republika, 1966

neplodný pár, nesmí být v takovém příbuzenském vztahu, který mezi nimi vylučuje uzavření manželství.⁴² Je nerozhodné, zda muž a žena jsou manželé či nikoliv. Nikdo není oprávněn posuzovat intenzitu a kvalitu vztahu mezi nimi. Aby bylo zabráněno lehkovážnému jednání mužů a žen, obsahuje po novelizaci dvě zajišťující podmínky zákon o rodině.

Muž a žena musí podat společnou žádost. Žádost musí být písemná, musí obsahovat souhlas muže s provedením umělého oplodnění⁴³ a nesmí být starší 24 měsíců. Kromě písemné žádosti musí být uděleny i další souhlasy. Souhlas muže, předběžně udělen v žádosti, musí být opakovaně vysloven před každým provedením umělého oplodnění. Zde je vidět snaha o minimalizaci rizika umělého oplodnění ženy proti vůli muže tvořícího se ženou neplodný pár. Opakované souhlasy před každým provedením umělého oplodnění mají být pouze vysloveny. Zákon nepožaduje písemnou formu těchto souhlasů, ale v rámci právní jistoty a předcházení možným sporům nezbyvá než doporučit i tyto souhlasy poskytnout v písemné formě. Zákon v § 27e odst. 5 počítá ještě se souhlasem s jednotlivými výkony asistované reprodukce. Výkony lze dle tohoto ustanovení provést až po vyslovení souhlasu osobou, které mají být provedeny. Ze strany muže se tak může jednat až o tři souhlasy: jednak souhlas ve společné žádosti, poté souhlas s výkonem odběru jeho vlastních spermií a poslední opakovaný souhlas před umělým oplodněním ženy. Ze strany ženy zákon, kromě jejího společného souhlasu v žádosti s mužem, nepožaduje opakovaný souhlas. Předpokládá, že pokud by žena o umělé oplodnění nestála, vůbec by žádost nepodepsala. Navíc se na zákrok ze strany ženy vztahuje souhlas dle § 27e odst. 5, neboť se bude jednat o výkon na osobě, k jehož provedení je třeba souhlasu dotčené osoby. Zákon nijak neřeší možnost odvolání souhlasu. Pravděpodobně souhlas odvolat lze, ale následky odvolání může mít pouze tehdy, bude-li učiněno tak, že centru provádějící asistovanou reprodukci dojde dříve, než bude výkon proveden.

Dárce darujícím zárodečné buňky pro účely asistované reprodukce se rozumí osoba, která netvoří neplodný pár.⁴⁴ Darovat vajíčka pro účely asistované reprodukce

⁴² Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, § 12. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1963, (manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá)

⁴³ Česko. Zákon č. 20 ze dne 17. března 1966 o péči o zdraví lidu, § 27d odst. 3. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1966

⁴⁴ Česko. Zákon č. 20 ze dne 17. března 1966 o péči o zdraví lidu, § 27e odst. 2. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1966

může žena ve věku od 18ti do 35 let, darovat spermie může muž ve věku od 18ti do 40ti let. Kromě věku musí dárce splňovat další požadavky – dárce musí mít plnou způsobilost k právním úkonům, musí se podrobit potřebným vyšetřením za účelem zjištění zdravotní způsobilosti, a dárce musí vyslovit souhlas s provedením výkonu asistované reprodukce a zároveň s tím vysloví souhlas s použitím zárodečných buněk pro umělé oplodnění a se získáním embryonálních kmenových buněk z nadbytečného embrya. Nelze použít spermie, o nichž je známo, že pocházejí od muže, který je příbuzným v řadě přímé nebo sourozencem, strýcem, bratrancem nebo dítětem bratrance nebo dítětem sestřenice ženy, jejíž vajíčko se k metodě asistované reprodukce použije, anebo příjemkyně. Darování zárodečných buněk je bezúplatné. Dárce má však právo na náhradu účelně vynaložených výdajů, které mu vznikly v souvislosti s odběrem. Darování je anonymní, zdravotnické zařízení je povinno dle § 27e odst. 9 zachovat anonymitu dárce a neplodného páru, a anonymitu dárce a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Žena či muž z neplodného páru mohou požádat o informace o zjištěních, která mají přímý vliv na vývoj zdravotního stavu dítěte nebo osoby narozené z asistované reprodukce, zejména pak o zjištěných genetických vlohách a dispozicích. Tyto informace padává lékař zdravotnického zařízení, v němž byla posouzena zdravotní způsobilost dárce. Zdravotnické zařízení, v němž byla posouzena zdravotní způsobilost dárce předá údaje o zdravotním stavu dárce zdravotnickému zařízení, ve kterém bylo provedeno umělé oplodnění. To je poté povinno tyto údaje zachovat po dobu nejméně 30ti let.

Jak již bylo řečeno, zákon 227/2006Sb. novelizoval také zákon č. 94/1963 Sb. o rodině. Zákon o rodině řeší otázky otcovství pomocí soustavy tří domněnek, viz. kapitola 3 určování otcovství. Asistovaná reprodukce však přináší určitá specifika a ta je třeba zohlednit. Je-li asistovanou reprodukcí počato dítě, kterému svědčí první domněnka otcovství, v zásadě žádné problémy nevznikají. Na to zákon reagoval již v minulosti a § 58 odst. 2 zákona o rodině vylučuje, aby manžel popřel otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění k němuž dal souhlas, ledaže by se prokázalo, že žena otěhotněla jinak. Tím je zajištěn zákaz zneužití toho, že dítě bude počato z darované spermie a manžel tak nebude biologickým otcem. Jelikož mají přístup k metodám asistované reprodukce také osoby nesezdané, musí zákon o rodině reagovat a řešit otcovství i v tomto případě. U nesezdaných osob nepřichází v úvahu první domněnka otcovství svědčící manželovi. Nastupuje tak druhá domněnka a to určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle § 52 zákona o rodině. Pokud by došlo k popírání

otcovství druhou domněnkou, zákon řeší tuto situaci tak, že nařizuje obdobné použití § 58 odst. 2 i na tyto případy, tedy na páry nesezdané. Čili pokud se dítě narodí mezi sto osmdesátým a třístým dnem od umělého oplodňování vykonaného se souhlasem muže, který se ženou tvoří neplodný pár, nelze otcovství tohoto muže popřít, ledaže by se ukázalo, že žena otěhotněla jinak. Tato obsahově nepatrná novela plní stejný účel, jako v případě popírání otcovství k dítěti narozenému v manželství. Jakousi pojistkou proti lehkovážnému jednání mužů a žen s cílem dosáhnout na asistovanou reprodukci je pak § 54 odst. 3 zákona o rodině, podle nějž je-li dítě počato umělým oplodněním ženy z asistované reprodukce podle zvláštního předpisu, považuje se za otce muž, který dal k umělému oplodnění ženy podle tohoto zvláštního právního předpisu souhlas, pokud by se neprokázalo, že žena otěhotněla jinak. Jedná se o pojistku proti tomu, aby např. osamělá žena jen na oko vytvořila pár s mužem, s cílem získat dítě pomocí asistované reprodukce. Jakkoliv by žena mohla muži slíbit, že po otěhotnění nebude po něm žádat žádné prostředky ani jeho účast na výchově dítěte, jsou k žalobě na určení otcovství aktivně legitimováni nejen muž a žena z neplodného páru, ale také dítě z umělého oplodnění narozené. Tomu by v řízení byl ustanoven opatrovník, který by hájil oprávněné zájmy dítěte.

Po dlouhé době byl náš právní řád doplněn právní úpravou asistované reprodukce, která jasně upravuje základní otázky související s tímto oborem lékařské vědy. Potřebnost této úpravy je více než jasná, současná společnost se neustále vyvíjí a nemalou zásluhu na tom má věda. Pro právní vědu je důležité, aby s vývojem vědy a společnosti držela krok. Základní oblasti úpravy asistované reprodukce jsou upraveny dostatečně a celkový pohled na právní úpravu asistované reprodukce tak může být pozitivní.

5.2 Surogační mateřství neboli matka hostitelka

Tato situace přináší více problémů než asistovaná reprodukce metodami fertilizace in vitro a fertilizace transferem embrya. Jedná se o případ, kdy se manželský pár dohodne s cizí ženou, které je implantováno embryo, aby je donosila, porodila a následně odevzdala jeho genetickým rodičům. V podstatě je mezi objednavatelským

manželským párem a ženou, které je embryo implantováno, uzavřena smlouva. V této situaci vyvstává otázka, co se stane v případě, když matka hostitelka odmítne předat narozené dítě objednavatelskému páru, jeho genetickým rodičům. Dohoda mezi objednavatelským párem a matkou hostitelkou by byla těžko vynutitelná, naopak převládá názor, že by byla hodnocena jako právně neplatná s ohledem na ustanovení § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (neplatný je právní úkon, který se přiči dobrým mravům, příp. pro obcházení zákona).

Podle platného českého práva je matkou dítěte žena, která dítě porodila (§50a zákona o rodině). Pokud by se dítě mělo dostat ženě, která je s ním geneticky příbuzná, bylo by to možné řešit pouze osvojením za splnění všech podmínek, které zákon pro osvojení vyžaduje.

Otázka náhradního mateřství na smluvním základě mezi dárkyní a ženou, která plod donosí a porodí, je neustále diskutována na mezinárodní úrovni v odborných kruzích. V České republice etická komise Sekce asistované reprodukce považuje metodu surogační matky v lékařsky indikovaných případech za metodu etickou, ale současně ji paradoxně nedoporučuje v ČR provádět, zejména v době, kdy pro to nejsou vytvořeny základní právní podmínky.

Pravděpodobně první úpravou z celosvětového hlediska surogačního mateřství je čl. 31 odst. 1 bulharského rodinného kodexu z roku 1985. Toto ustanovení jednoznačně uvádí, že „původ z matky je určován porodem. To platí i tehdy, kdy dítě bylo počato genetickým materiálem jiné ženy.“ Problém surogačního mateřství vznikl ve Spojených státech amerických. V České republice se tento institut takřka nevyužívá. V USA dokonce existují i dva rozdílné rozsudky řešící tento problém. V jednom případě dal soud přednost smlouvě a matka hostitelka byla povinna dítě vydat. Naopak ve druhém případě, kdy se dítě narodilo postižené a objednavatelský pár odmítl dítě převzít, rozhodl soud, že matkou je žena, která dítě porodila.

Další pohled na otázku asistované reprodukce nabízela starší anglická úprava, která vycházela ze zásady, že dítě narozené v důsledku umělého oplodnění nemá rodiče a tudíž musí být vždy osvojeno.

Úvaha nad uzákoněním institutu náhradního mateřství

V roce 2009 zahájila tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Daniela Kovářová a ministryně zdravotnictví MUDr. Dana Jurásková odbornou diskusi i

celospolečenskou diskusi nad změnou stávající právní úpravy a možnostmi případného uzákonění institutu náhradního mateřství. Na věc existuje celá řada protichůdných názorů a ani v odborných kruzích nejsou odborníci zcela zajedno. Možnosti vidí jednak v přijetí samostatného zákona, nebo v novelizaci stávajících zákonů a to zákona o rodině, zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákona o zdraví lidu a dalších lékařských zákonů.

V procesu legislativních prací lze využít zkušeností s úpravami Velké Británie, Izraele či Řecka, kde institut náhradního mateřství je za stanovených podmínek přípustný. Na druhé straně nutno poznamenat, že v řadě evropských zemí je institut náhradního mateřství nelegální. Komerční náhradní mateřství je pak v mnoha státech trestným činem a ani v samotných USA, odkud fenomén náhradního mateřství přišel, není situace jednotná a liší se dle jednotlivých států od jeho dovolenosti až po výslovný zákaz.

Na základě jednání ministryň se na internetu rozpoutala řada diskusí, ke kterým přispěla internetová média, která o jednání ihned informovala. Dle těchto diskusí bychom mohli, jen pro účely této kapitoly, rozdělit ženy na ty, které žijí v bezdětném manželství a v institutu náhradního mateřství vidí možnost mít vlastní biologické dítě a ne dítě adoptované, na druhé straně na ženy, které již své vlastní dítě nebo děti mají, jsou fyzicky zdravé a v rození dalších dětí nevidí žádný problém, jsou kolikrát nezaměstnané a v možnosti stát se náhradní matkou vidí příležitost, jak přijít k výdělku.

Internetová média poněkud nešťastně při informování o jednání zahájeném ministryněmi volila nadpisy článků, jak již to tak bývá především k upoutání pozornosti veřejnosti. Tak se na stránkách objevily články s nadpisy jako „Ministerstvo chystá revoluci. Budou dělohy k pronájmu?“, „Pronajmout dělohu nebo ji půjčit?“, či „Pronájem dělohy za pár let.“ Z diskusí na toto téma pak vyplývá, že laická veřejnost chápe pojmy, které mají v právním řádu svůj ustálený význam, nepřesně a zmatečně. Poté se šíří a různí názory, zda tedy „dělohu pronajímat či ne“ a podobné. Je třeba si pojmy ustáleného významu v právním řádu vysvětlit a v rámci osvěty též objasnit veřejnosti. V případné budoucí úpravě je nutno význam pojmů zachovat a nesnažit se o nějaké revoluční pojetí.

Zejména se jedná o pojetí pojmu věci, neboť v této souvislosti se kolikrát objevuje označení věci v případech, které náš právní řád vylučuje. Platný občanský zákoník definuje věc a považuje ji za předmět občanskoprávních vztahů, pokud to její povaha připouští. Stěžejní je též dělení věcí na movité a nemovité. V návrhu nového

občanského zákoníku je věc definována jako vše, co je rozdílné od osoby a co slouží potřebě lidí. Předmětem závazkových vztahů nemůže být fyzická osoba, tudíž ani dítě, které má přijít na svět zamýšleným způsobem.

Zásadním odlišením fyzických osob od věcí je schopnost fyzických osob nabývat způsobilosti k právům a povinnostem, kterou získává i dítě narozením, resp. početím, narodí-li se živé. Není a nemůže být věcí. Proto při budoucí úpravě musí být „pronájem dělohy „ či podobné návrhy odmítnuty. Zapovězena musí být i jakákoliv komercializace náhradního mateřství, neboť jakýkoliv obchod s dětmi je zakázán jak vnitrostátními předpisy, tak mezinárodními smlouvami. Zákaz komercializace však nesmí být na překážku právní úpravě institutu náhradního mateřství.

V současnosti je zakotven v právním řádu princip *mater semper certa est*, a to v § 50a zákona o rodině tak, že matkou dítěte je žena, která ho porodila. Otázkou zůstává, jak se k tomuto principu postaví zákonodárci v řešení právního zakotvení náhradního mateřství. Je jasné, že uvedený princip zůstane a zůstat musí stěžejním při určování mateřství. V souvislosti s náhradním mateřstvím si však lze představit jistý průlom. Že k tomuto ustanovení přibude právě oněch pár podmínek, které učiní zmínění princip pro konkrétní situace neplatným. Co se týče systematizace úpravy, tak by se vzhledem k připravované rekonstrukci občanského zákoníku měla úprava náhradního mateřství zahrnout v jeho rámci, neboť návrh nového občanského zákoník již stejně počítá se zahrnutím rodinného práva, které je nyní upraveno v samostatném zákoně, a nečinit úpravu zvláštním zákonem nebo novelizací stávajících zákonů.

Každopádně ať zákonodárci zvolí jakoukoliv variantu úpravy, nelze, dle mého názoru, s neustálým vývojem medicíny a společnosti strkat před tímto problémem alibisticky hlavu do písku a je třeba jednat.

Po přečtení několika názorů a diskuzí se jeví jako nejrozumnější cesta úpravy institutu náhradního mateřství formou samostatného smluvního typu uzákoněného v občanském zákoníku. Smlouva by měla být obligatorně písemná a na místě by bylo též schválení smlouvy soudem v nesporném řízení, čímž by nabývala účinnosti. Odstoupení od smlouvy po schválení soudem by nemělo být přípustné. Zde je na místě ale otázka, jak řešit případ, kdy by si náhradní matka po účinnosti smlouvy svůj závazek rozmyslela a ať už z jakýchkoli důvodů odmítla ještě před implantací vajíček svému závazku dostát. Nucený výkon soudní cestou asi v tomto případě není možný. Nelze nikoho nutit k zásahu do své tělesné integrity. K zániku smlouvy by docházelo smrtí

obou manželů před narozením dítěte, smrtí náhradní matky, potratem plodu a takovým zhoršením zdravotního stavu náhradní matky, které by podle lékařů ohrožovalo ji nebo plod.

Nyní ohledně stran takového smluvního závazku. Účastníky smlouvy na jedné straně budou „zájemci“ o dítě a na straně druhé náhradní matka. Na straně zájemců by to s největší pravděpodobností měli být manželé, neboť zájmem i v tomto případě především je, aby i tímto způsobem narozené dítě přicházelo a vyrůstalo v úplné rodině. Manžel čili budoucí biologický otec by musel dát k náhradnímu mateřství bezvýhradný souhlas a poskytnout odborně způsobilému zdravotnickému zařízení sperma k oplodnění manželčina vajíčka. Stejný souhlas by musela ve smlouvě projevit i manželka (budoucí biologická matka) a témuž zdravotnickému zařízení poskytnout vajíčka. Ze strany náhradní matky by se jednalo o bezvýhradný závazek strpět implantaci oplodněného vajíčka do své dělohy a zdržet se všeho, co by mohlo jakkoli ohrozit plod v jeho vývoji po dobu trvání těhotenství. Dále závazek náhradní matky dát po porodu bez odkladu ve stanovené formě souhlas k adopci narozeného dítěte biologickým rodičům. Jako závazek budoucí by musel být jednoznačně formulován ve smlouvě. Splnění takového budoucího závazku by nutně muselo být vynutitelné bez ohledu na možný vztah náhradní matky k dítěti, který si vybudovala v průběhu těhotenství. Pokud by závazek nebyl vynutitelný, ohrožovalo by to samotnou podstatu smlouvy. U provdané náhradní matky by účastníkem smlouvy měl být i její manžel a udělit k její uzavření souhlas.

Zda by mělo být náhradní mateřství za úplatu nebo nikoliv je věcí diskuze. Osobně se klaním k názoru, že by mělo být bezúplatné, ale ne absolutně ve všech případech. V mnoha případech se náhradní matkou stane žena, která bude mít k bezdětným manželům určitý vztah, zejména přátelský. Příbuzenský vztah k náhradní matce by měl být omezen a v taxativních případech vyloučen. V případech, že náhradní matkou se stane žena, která bude v přátelském nebo obdobném vztahu k manželům, by měly být náhradní matce uhrazeny minimálně veškeré náklady, které ji s těhotenstvím a porodem vzniknou a to i s možností zálohy předem a v nikoliv nepodstatné výši. Poskytnuté zálohy by se nevracely v případě nezaviněného potratu. Pokud by náhradní matkou byla jiná žena, než výše uvedená, měla by mít kromě náhrady nákladů na těhotenství a porod i nárok na přiměřenou odměnu. Tato odměna by ale neměla být smluvní sjednávána na komerčním principu, neboť v případě velkého zájmu o dítě a obchodních schopnostech náhradní matky by se mohla vyšplhat do závratných výšin.

Přiměřenost výše odměny by proto mohl stanovit soud k návrhu smluvních stran a to s přihlédnutím k majetkovým poměrům manželů a k majetkovým poměrům náhradní matky.

Co se týče dalších podmínek je možné očekávat vášnivou diskuzi, kde na jedné straně zastánci náhradního mateřství budou prosazovat co možná nejužší jejich vymezení, naopak na druhé straně odpůrci náhradního mateřství budou požadovat maximalizaci podmínek. Zájemci o dítě, čili budoucí genetičtí rodiče dítěte, by měly absolvovat nejen genetická vyšetření, která by snížila rizika defektů budoucího dítěte. Dále by mělo být náhradní mateřství povoleno jen v případech, kdy se bezdětní manželé o dítě snaží, avšak jsou zde jisté nepřekonatelné překážky z lékařského hlediska – žena v minulosti vícekrát potratila, objevilo se mimoděložní těhotenství, má vrozenou či získanou malformaci dělohy, a lékaři jistě dodají ještě další důvody. Dle mého názoru by se nemělo uchýlovat k náhradnímu mateřství v případech, kdy ženě z lékařského hlediska žádná překážka v těhotenství nebrání, ale náhradního mateřství chce využít proto, že například si nechce zkatit postavu, nechce se s těhotenstvím zdržovat a tím přerušit či ohrozit pracovní kariéru, těhotenství by ji zdržovalo a ohrozilo její zisk z podnikatelské činnosti a jistě by se našlo více důvodů podobného ražení. V takovýchto případech vyvstává i otázka, jaká by byla budoucí péče o řádnou výchovu dítěte?

Z výše uvedeného vyplývá, že předmětem smlouvy by mělo být poskytnutí speciální služby náhradní matkou, spočívající ve vývoji plodu v lůně náhradní matky od zavedení oplozeného vajíčka do její dělohy do porodu a zároveň závazek náhradní matky vzdát se rodičovských práv k narozenému dítěti ve prospěch jeho biologických rodičů. Tento závazek bude splněn a smlouva zanikne v optimálním případě bezproblémovým průběhem těhotenství a porodem zdravého dítěte a jestliže zároveň biologičtí rodiče uplatní svá rodičovská práva. Otázkou zůstává, jak budou řešeny případy, kdy nedojde k předpokládanému optimálnímu konci. Jak řešit situace, kdy dojde například k spontánnímu potratu plodu náhradní matky, nebo případy kdy se narodí dítě živé, ale různě postižené? Budou biologičtí rodiče povinni dítě převzít do své péče nebo se budou snažit najít únik z nastalé nepříjemné situace i za cenu složitých a dlouhých soudních sporů? Jaký osud bude poté čekat takto narozené dítě?

6. Právo znát svůj genetický původ

V souvislosti s rozvojem medicíny a nárůstu případů aplikace asistované reprodukce je také třeba zmínit problém s právem znát svůj genetický původ. Zda má každý právo znát svůj genetický původ, je otázkou především etickou a morální, vedle otázky právní. V našem právním řádu umožňuje zákon o rodině poznat genetický původ dítěte prostřednictvím určení otcovství, jež se děje pomocí jedné ze tří domněnek otcovství, dále pak také občanský soudní řád pomocí statusové žaloby. Obecné, neomezené právo na znalost genetického původu není v našem právním řádu zakotveno. Pouze v čl. 7 bod 1 Úmluvy o právech dítěte je zakotveno právo dítěte znát své rodiče, pokud je to možné. V souvislosti s genetickou medicínou se nabízí otázka, zda má dítě právo znát svého genetického rodiče.

Jak již bylo naznačeno, náš zákon o rodině napomáhá zjišťování genetického původu dítěte právní úpravou určování otcovství. Upřednostňuje však vůli rodičů, když stanoví, že k určení otcovství postačí souhlasné prohlášení rodičů bez jakýchkoliv dalších, například krevních nebo genetických zkoušek.⁴⁵ Vychází zde z předpokladu, že otcovství chce určit především biologický otec. Není ale vyloučeno, aby souhlasným prohlášením rodičů vědomě či nevědomě převzal otcovství muž, který není biologickým otcem dítěte. Napravení tohoto stavu je poté možné z využití institutu popření otcovství (viz kapitoly 3 a 4 výše). Zákon tak zde dává právním vztahům mezi rodiči a dětmi vyšší postavení, než pokrevnímu vztahu. Znalost genetického původu je odepřena dětem, které byly nezrušitelně osvojeny a osvojitelé byli zapsáni v matrice místo biologických rodičů. Nahlédnout do matriky náš právní řád umožňuje pouze osobě zletilé. Ale například německá právní úprava umožňuje osvojenému, který dosáhl 16ti let nahlédnout do zápisu o narození, který vykazuje jeho původ a získat tak informace o svém původu.

Nejzávažnější problém, ať již morální, etický či právní přinášejí do problematiky práva na znalost svého genetického původu metody asistované reprodukce. Základní otázkou v případech, kdy je dárce gamet třetí osoba je, zda

⁴⁵ MELICHAROVÁ, D.; Právo znát svůj genetický původ, Zdravotnictví a právo, 2004, č. 2, s. 22

poskytnout informace o genetickém původu a připustit právní odpovědnost dárce vůči dítěti či založit rodinněprávní vztah se všemi důsledky s tím spojenými anebo trvat na jeho důsledné anonymitě. Zda umožnit dárcovu identifikaci a současně ho zprostit právní odpovědnosti vůči dítěti, eventuálně jaké genetické informace je možno dítěti poskytnout, aniž by byla porušena dárcova anonymita.⁴⁶ Většina právních řádů, které připouštějí asistovanou reprodukci za účasti třetí osoby, dárce, zakotvuje zásadu anonymity dárce. Některé však umožňují získat některé genetické informace bez možnosti dárcovy identifikace. Švédsko bylo prvním státem, které v právní úpravě artificiální inseminace, přiznalo dítěti neomezené právo na znalost svého genetického původu. Před přijetím této úpravy byla ustanovena komise, která diskutovala problém anonymity dárce a otázky, zda má být dítě informováno, jakým způsobem bylo počato. Podle konečné zprávy se právní úprava měla přiblížit úpravě o adopci, která předpokládá, že sami adoptivní rodiče oznámí dítěti již v raném věku, že nejsou jeho biologičtí rodiče a za součinnosti úřadů mu umožní setkání s nimi. Podle zprávy komise již pouhé vědomí o tom, že existují záznamy o genetickém původu a možnost do nich nahlédnout, uspokojuje potřebu po hledání vlastní identity a ne všechny adoptované osoby toto právo využijí. Proti prolomení anonymity se objevily názory, že především anonymita vede k potřebnému počtu vhodných dárců, a že prolomení zásady povede k poklesu dárců, k vzrůstu nelegálních inseminací a cestami do zahraničí za tímto účelem. Tyto obavy se potvrdily a ve Švédsku došlo k poklesu dárců semene, byť je zákonem stanoveno, že dárce z a žádných okolností nemůže nést právní odpovědnost vůči dítěti. Podobná situace nastala v Německu, kde anonymita dárce semene byla prohlášena z hlediska ústavního práva za neslučitelnou s právem na znalost genetického původu. To je chráněno čl. 1 Ústavy pojednávající o ochraně lidské důstojnosti. Důsledky tohoto rozhodnutí jsou podobné jako ve Švédsku. Nemocnice přestaly provádět inseminaci od dárce a začal rozkvět turistiky do sousedních zemí za tímto účelem. Stejně tak Rakousko podlehl zřejmě vlivu právní úpravy Švédska a sousedního Německa a také zde byla přijata úprava, která umožňuje dítěti, jež dosáhlo 14ti let a které bylo zplozeno semenem třetí osoby, na jeho žádost nahlédnout do záznamů a poskytnout mu z nich informaci. Kromě dítěte může v jeho prospěch o nahlédnutí žádat jeho zákonný zástupce či osoba pověřená jeho výchovou.

Jak tedy naložit d onou diskutovanou anonymitou dárce? Zastánci prolomení

⁴⁶ MELICHAROVÁ, D.; Právo znát svůj genetický původ, Zdravotnictví a právo, 2004, č. 2, s. 22

zásady anonymity dárce jako hlavní argument uvádí nebezpečí incestních vztahů mezi dítětem a jeho zploditelem nebo mezi nevlastními sourozenci zplozenými tímž dárce. Dále také fakt, že v případě léčení dědičných chorob je žádoucí získat genetické informace o biologickém zploditeli. Dalším argumentem je skutečnost, že znalost vlastního původu je důležitá pro hledání vlastní identity mladého člověka. Ovšem domnívat se, že každé dítě má zájem na znalosti vlastního genetického původu je sporná. Mohlo by však pomoci poskytnutí co nejvíce informací o biologickém rodiči bez možnosti jeho identifikace. Zastánci anonymity poukazují na to, že v malých obcích u dětí pocházejících z cizoložných vztahů je nebezpečí pozdějších incestních vztahů mnohem větší. Vyloučit toto nebezpečí je dosti možné použitím záznamů o dárcích aniž by byla umožněna jejich identifikace. Dále je snaha o omezení použití substrátu od jednoho dárce na stanovený počet dětí. Při léčbě dědičných chorob pak lze použít genetický kód dárce, který obsahuje veškeré potřebné informace.

Nutné je ale také posouzení z druhé strany. Tolerance přes veškeré etické, právní a jiné pochybnosti o asistované reprodukce je dána především tím, že takto může být bezdětným párům splněna touha po dítěti. Při prolomení anonymity dárce by se jen málo párů trpících bezdětností rozhodlo pro umělou inseminaci, stejně tak jako by se jen výjimečně našli dárce semene. Pokud tedy při umělém oplodnění odmítneme právní odpovědnost dárce, je i na místě zachovat anonymitu dárce.

V našem právním řádu neomezené právo na znalost genetického původu není zakotveno a v případech realizace některé z metod asistované reprodukce musí být zachována anonymita dárce.

7. Závěr

Závěrem práce se pokusím o jisté shrnutí výše uvedeného. Co se týče určování mateřství, je poněkud nešťastná právní úprava jež do našeho právního řádu zavádí anonymní porody a porody s utajením totožnosti matky. Je to úprava naprosto kusá, nedokonalá a v mnoha bodech porušující ústavní zákony a mezinárodní úmluvy. Je až s podivem, že takováto legislativní úprava může být schválena a začleněna do právního řádu demokratického státu. Další otázky okolo mateřství, otcovství a popírání otcovství jsou upraveny v zákoně o rodině, který byl přijat v šedesátých letech minulého století a vycházel z tehdejších hodnot a priorit, jež byly nepochybně odlišné od těch dnešních. Ač byl několikrát novelizován, je neoddiskutovatelné, že nová úprava vztahů mezi rodiči a dětmi, ale i rodinného práva jako celku je nezbytná. Snad se jí dočkáme v podobě nového občanského zákoníku, jehož součástí má být právě úprava rodinného práva. Samostatnou oblastí je pak oblast asistované reprodukce. Ohledně této oblasti jsme se poměrně nedávno dočkali nové právní úpravy, která je víceméně vcelku hodnocena pozitivně. Co ale chybí, je úprava surogačního mateřství. Této oblasti se věnuji v závěru své práce. Nutno i zde podotknout, že i tato oblast by si svou právní úpravu zasloužila, a nejen to, dovoluji si tvrdit, že úprava tohoto institutu je v dnešní společnosti nezbytná. Co se týče práva znát svůj genetický původ, je třeba dodat, že neomezené právo na znalost svého genetického původu v našem právním řádu neexistuje a zároveň, že při aplikaci některé z metod asistované reprodukce je, dle mého názoru, třeba správně zachovávat anonymitu dárce.

Doufám, že jsem svou práci nejen shrnul stávající právní úpravu týkající se rodičovství, ale že jsem také přispěl do diskuze a některé části a závěry mohou být pro někoho námětem nejen k zamyšlení.

8. České právní předpisy, mezinárodní úmluvy:

Česko. Ústavní zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1993.

Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky č. 2/1993 Sb.

Česko. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963, o rodině. In sbírka Zákonů, Česká republika, 1963.

Česko. Zákon č. 20 ze dne 17. března 1966, o péči o zdraví lidu. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1966.

Česko. Zákon č. 301 ze dne 2. srpna 2000, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. In Sbíрка Zákonů, Česká republika, 2000.

Česko. Zákon č. 227 ze dne 26. dubna 2006, o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 2006.

Česko. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963, Občanský soudní řád. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1963.

Česko. Zákon č. 40 ze dne 26. února 1964, Občanský zákoník. In Sbíрка zákonů, Česká republika, 1963.

Česko. Zákon č. 422 ze dne 10. června 2004, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění

pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. In Sběrka zákonů, Česká republika, 2004.

Úmluva o právech dítěte. Vyhlášená na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991Sb.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8. Vyhlášena na základě sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.

9. Použité zdroje:

Odborné publikace:

HRUŠÁKOVÁ, Milana; a kolektiv. Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentované předpisy. 4.vydání. Praha: C.H.Beck, 2009

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2006

ŠMOLKA, P.; MACH, J. Manželská a rodinná trápení. 1. vydání. Praha: Portál, 2008

Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, Praha, Aspi – Wolters Kluwer, 2009: Třetí domněnka otcovství – přežitý relikt?, Melicharová, D., s. 311 a násl.

MACH, J.; a kolektiv. Zdravotnictví a právo. 2. rozšířené a doplněné vydání. LexisNexis, 2005

RADVANOVÁ, Senta; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 1999

Články v odborných periodických:

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, s.53 - 57

ZUKLÍNOVÁ Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7, s. 250 – 253

MELICHAROVÁ, Dita. Právo znát svůj genetický původ, Zdravotnictví a právo, 2004, č. 2

FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce – právo a současná praxe, Právní fórum, 2005, č. 4, s. 133 - 146

FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce – nová právní úprava, Právní fórum, 2007, č. 4, s. 123 - 130

FRINTOVÁ, Dita. Dokazování v řízení o určení otcovství, Zdravotnictví a právo, 2009, č. 10

Internetové zdroje:

<http://www.babybox.cz/?p=fond> – účel nadačního fondu

<http://www.babybox.cz/?p=sdruzeni> – účel občanského sdružení

<http://www.babybox.cz/?p=statistiky> – statistiky odložených dětí do babyboxů

Soudní rozhodnutí:

Česko. Ústavní soud. Nález Ústavního soudu č. ÚS Pl 15/09 ze dne 8. července 2010. In Sběrka zákonů. Česká republika. 2010

Název diplomové práce v anglickém jazyce
„ Legal presumptions of parenthood “

10. Resumé

The theme of my thesis is the legal presumptions of parenthood. The topic I chose as the destination and defining relationships between parents and children is one of the fundamental prerequisites for proper development of the individual. In my work I deal with in each chapter of maternity, paternity, denial of paternity and assisted reproduction, which is today part of everyday life. The first chapter is an introduction to mention the legal meaning of parenthood.

The second chapter concerns the determination of motherhood. It is divided into special sections dealing with the legal status of the child, whose personal status is unknown. This section includes issues related to the child found, then the question of anonymous births and births to the mother's concealment of identity and also the most discussed issues related to the baby box. Following sections deal with an error in registration in the registry and the child born outside of medical facilities.

The third chapter deals with the issue of paternity. As well as legal rights, this chapter follows the division into three statutory presumptions of paternity, and that is what the sub division.

The following chapter is focused on the denial of paternity issues. Again, there is monitored legislation and split subsections corresponds to established law. Individual subsections are devoted into husband and mother support came paternity, denial of paternity determined by an affirmative statement denying paternity and parental highest state representative.

The following chapter dealing with assisted reproduction. It is called the Children of the tube and about surrogate motherhood. It should be noted that in our legal system lacks any legal surrogacy arrangements and treatment of this institute is very much needed due to the continuous development of society. In contrast, assisted reproduction has enjoyed the new legislation and we can edit this positive appraisal.

Findings are then included in the sixth chapter. It should be noted that our laws regulating relations between parents and children come from the past and need new rules. Should be included under the new Civil Code. Let us hope that this really happens and the new arrangements will see the light of day. Finally I also tried to draw attention to the fact that some existing rules are inconsistent with the constitutional order, and

even this must be addressed and the legislation must be brought into line with the constitutional order.

Seznam klíčových slov:

Mateřství, otcovství, popření otcovství, asistovaná reprodukce

Maternity, paternity, denial of paternity, assisted reproduction